

SZARKA LÁSZLÓ és SALLAI GERGELY

Önkép és kontextus

Magyarország és a magyarság történelme

a szlovák történetírásban a 20. század végén*

A kommunista korszak utolsó két évtizedében született munkákkal foglalkozó, hasonló tematikájú áttekintések meglehetősen vi-
gasztalan képet rögzítettek a szlovák történetírás Magyarország- és magyar-
sággképéről.¹ Különösen az 1980-as évek közepén, amikor a csehszlovák fö-
deráción belül a kilátástalan szakmai középszerűséget az éledező nacionalis-
ta törtételem próbálták meg többen is legitimálni, a szlovák történelem osz-
tályharcos történelemfilozófiájában gyökeret vertek a magyartalanítást,
dehungerizálást, a magyar történelmi kontextustól való teljes eltávolodást
sürgető tendenciák. Ezek egyik legbántóbb, mindazonáltal mára gyökeret
vert és a helyesírási szótárakban is kodifikált megnyilvánulása a történelmi
magyar családnevek szlovák fonetikus átírása.² (Az általunk vizsgált szerzők
közül egyedül Dušan Kováčik törekszik például arra, hogy a kétségtelenül ma-
gyar nemzetiségű és irodalmi, történelmi művek szerzőjeként ismert szemé-
lyiségek esetében a családnév írásában a magyar helyesírást használja, mint
pl. Pázmány, Rákóczi, Kossuth esetében, az összes többi szerző munkájában
a szlovák helyesírási tanácsadó szótárban rögzített Pazmaľ, Rakoci, Košut
fonetikus átírt változat szerepel.)

A középkori feldolgozásokban a csehszlovák államiság nemzeti, állami
szempontjainak alárendelt ahistorikus, vagy éppen már a csehszlovák állami-
sággal is szembeforduló újromantikus koncepciók, az új és legújabb kori, je-
lenkor-történelmi munkák esetében pedig túlideologizált, már-már csökkent

* A tanulmány Ladislav Deák, Milan Ľurica és Ľubomir Lipták munkáival foglal-
kozó részeit Sallai Gergely készítette.

dogmatikus megközelítések jellemezték a szlovák történeti munkákat általában. A magyar kapcsolatokkal, a Magyar Királyságon belüli közös történelemmel, illetve a 20. századi kapcsolatok történetét ennek megfelelően hol igyekeztek minél inkább figyelmen kívül hagyni, hol meg hiperkritikus képletekben gondolkodva az „ezeréves elnyomás” hamis tudati elemeire építkezve az egész szlovák történelmet az ellenállás és a túlélés, illetve az elkülönülés, az önfejlődés motívumaira korlátozni. Mindezeket a törekvéseket a korszak áporodott neosztálinista politikai-ideológiai légköre mellett a késlekedő, illetve nehézkesen beindult forráskiadványok hiánya is lehetővé tette.

A Szlovákia esetében meglehetősen előzménytelen 1989 utáni fordulat a szlovák történetírásban igen erőteljes személyi és intézményi átrendeződést eredményezett. A korábbi korszak teljhatalmú udvari történetírásának képviselői sietve elhagyták a szakmát, s az elmúlt években legfeljebb egy-két memoárral, részletkérdéseknek szentelt tanulmányokkal hallatják hangjukat.³

Az alábbiakban az elmúlt évtizedben megjelent összefoglaló jellegű történeti munkákra korlátozódva próbáljuk áttekinteni, milyen új tendenciák, koncepciók jellemzik a szlovák historiográfiát a közös magyar-szlovák történelemmel, a kapcsolatok, illetve a kisebbségi kérdés történetével kapcsolatosan. A csehszlovák korszakban paradox módon a központi hungarológiai műhely nem Szlovákia területén, hanem a brünni egyetemen alakult ki Richard Pražák vezetésével. Az ő szerkesztésében jelent meg 1993-ban az az ötszerős munka, amely az 1945-1989 közötti korszak egyetlen csehszlovákiai Magyarország-története volt.⁴

A fordulat évében Anton Špiesz által írott Szlovákia története, amelyet szerzője „az öntudatosodás útjára” lépett szlovákoknak szánt egyfajta történeti útravalóul, egyszerre tűnik ki higgadt tárgyyszerűségével és az 1989 előtti korszak immár tarthatatlanná vált teorémáinak módszeres kiigazításaival. A nagymoráviai korszaknak a szlovák történelemben betöltött korlátozott szerepét például a fennmaradt morva tárgyi emlékek és a szellemi hagyományok csekély számának hangsúlyozásával érzékeltette. A Szent István-i Magyarország és a szlovákok viszonyára vonatkozóan pedig magától értetődőnek mondta, hogy a szent király iránti tisztelet a mai Szlovákia területén is igen erős volt: „Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen a szlovákok is kerek kilenc évszázadon keresztül abban az államban éltek, amelyet ő alapított, s ebből nyolc évszázadon keresztül nemzetiségi összefordulások és félreértések nélkül. Ist-

ván király nagyra tartotta a birodalmában élő nem magyar népeket is.”⁵ A koraközépkori Magyar Királyság alapítása és etnikai sokszínűsége, a nem magyar népeknek, köztük a szlovákoknak a magyar államisággal való kapcsolata kétségtől azok közé a kérdések közé tartozik, amelyek az 1918-1989 közötti időszakban hol a nemzetállami, hol az ideológiai, hol meg éppen mind a két-fajta prekoncepció miatt a legtöbb torzulást szenvedték el.

Az 1994-ben készült második, új szellemben íródott összefoglaló munka bevezetőjében a négy élvonalbeli szerző egyértelműen azt az álláspontot teszi magáévá, hogy a szlovák történelem meghatározó sajátossága, hogy gyakorlatilag a 20. század közepéig a szlovákok „olyan államokban éltek, amelyben más nemzetekhez tartozók töltötték be a hegemon szerepet”. Ennek tudomásul vétele a szerzők szerint elengedhetetlen feltétele a szlovák történelem reális kontextusának tisztázásához: „A szlovák történelem ezen állam (ti. a Magyar Királyság – Sz. L.) történetének része, jóllehet mindezidáig nem igazán tartották szem előtt ezt a tényt a történetírásban. Tehát ennek az államnak (a Magyar Királyságnak) a története, legalábbis annak alapvető tényei a szlovák történelem részét alkotják. Helytelenek és feleslegesek tehát mindazok a törekvések, amelyek a szlovák történelmet úgymond dehungarizálni akarják, hiszen ez a történelem nagyjából ezer éven át a történeti Magyarország keretei között zajlott. Az ilyen törekvések nem csupán a szlovák történelem kereteit iktatják ki, hanem figyelmen kívül hagyják és tagadják azt a szlovákok által az állami keretekre és az állam létrejöttére kifejtett kétségtől erős befolyást is.”⁶

Az állami keretek, az állami kontextus problémájával szorosan összefüggő másik alapkérdésben, a szlovák etnogenezis kérdéskörében a vizsgált munkák egyértelműen azt az álláspontot képviselik, hogy a mai szlovák nemzet etnikai öntudatosodásának első periódusát Nagymorávia idejére helyezik: „Kétségtől erre az időszakra nyúlnak vissza azok a kezdetek, amelyek az itt élő népességnek, a mai szlovákok őseinek közös tudatát jellemezték”.⁷

Ebben a kérdésben a vizsgált munkákban semmilyen érdemi különbséget nem lehet kimutatni. Az viszont nagyon fontos elmozdulás a korábbi időszakhoz képest, hogy a szlovák entogenezist ezek a munkák nem tekintik a nagymorva korszakban lezáruló folyamatnak. Jóllehet explicite – D. Kováčik kivételével – nem is írják róla, nem zárják ki a Magyar Királyság kereteinek, intézményeinek, mindenekelőtt a vármegyarendszernek a meg-

határozó szerepét a nemzetté válás alapjait megteremtő etnikai folyamatokban. Kováľ munkájában a kora középkori magyarországi etnikai-nyelvi kulturális fejlődést összegezve a tényeknek megfelelően így rögzíti Magyarországot és a szlovák etnogenezis viszonyát: „A történeti magyar állam létezése megteremtette a szlovák nemzet kialakulásának alapvető feltételeit. A szláv etnikum már a 9. század folyamán elkezdett differenciálódni. A szlávok három fő ága jött létre: a keleti, déli és a nyugati szlávoké. (...) A legfőbb megkülönböztető tényezőnek nyilvánvalóan a politikai fejlődés bizonyult. A szlovákok különálló etnikumként a történeti magyar állam keretei közt fejlődtek, míg a lengyelek és a csehek a lengyel és a cseh királyság keretei közt. Maguk a magyarországi szlovákok közt jelentős nyelvi különbségek voltak, több dialektus nagymértékben különbözött egymástól, s ezek a különbségek idővel még tovább nőttek. Az egységesülést viszont a zárt területeken kialakult kompakt településég segítette elő.”⁸

A nemzeti szárny a szlovák történetírás súlyában és befolyásában egyaránt változó – jeles kutatókat, emigránsokat és szopora és könnyű tollú publicistákat egyaránt magában foglaló – képződménye. Milan ˇurica *Dejiny Slovenska a Slovákov* [Szlovákia és a szlovákok története] című könyve kronologikus sorrendben tekinti át csaknem két évezred eseményeit. Amint a szerző fogalmaz, „főként azokra [az eseményekre] koncentráltam, amelyek egyenes összefüggésben állnak Szlovákia és a szlovák nemzet történetével, valamint megkülönböztetett figyelemmel azokra a tényekre, amelyek alátámasztják és megerősítik a szlovák nemzet ősi etnogenezisét, Szlovákia területére történt letelepedésének zavartalan kontinuitását legalább a Krisztus utáni 6. századtól napjainkig, de főleg államiságának mély történelmi gyökereit, melyeket kedvezőtlen hatalmi és politikai viszonyok között is mindig emlékezetében tartott...”⁹

Ebből a felfogásból egyenesen következik, hogy a szlovák államiság megszűnését és a több mint ezer éven át tartó „kedvezőtlen hatalmi és politikai viszonyok” létrejöttét a „török-tatár vezetésű finnugor nomádok vándorló törzseinek”¹⁰ támadása idézte elő, amelyekből később kialakultak a magyarok. ˇurica professzor helyesen tesz különbséget a korabeli magyar törzsek és a modern magyar nemzet között, ám szlovák vonatkozásban két oldallal később erre már nem képes. A 906. oldalon a következőket írja: „A magyarok délről ismét megtámadták Szlovákiát. A magyarok elleni harcban elesett II. Mojmir, a szlovákok királya ...” Majd a 924. oldalon: „Ez volt

az első szlovák államiség vége és egész Szlovákia magyar uralom alá történő betagozódásának kezdete.”

A szlovák történetírás eme képviselőjének magyarokkal, Magyarországgal kapcsolatos felfogása, az egyes közös történelmi konfliktusokról kialakított álláspontja jelentősen eltér a történetírás objektivitásának minimális követelményeitől.

A *Starý národ – mladý štát* [Régi nemzet – fiatal állam] címmel a Szlovák Nemzeti Bank által kiadott könyvben Milan Ferko, a nagymoráviai korszakot részben szlovák történelemmé átstilizálva, Moráviát mint dunai-tiszai birodalmat mutatja be, ahol a keleti frank birodalom ellenében a bizánci rítusú kereszténység elterjedésével virágzó szlovák nemzeti kultúra alakult volna ki. Slavomír fejedelem frankok elleni lázadását pedig a történelem első „szlovák felkeléseként” aposztrofálja.¹¹ A honfoglaló magyarok letelepezését, megkeresztelkedését, mezőgazdasági termelésre való áttérését közvetlenül „a szlovákoktól és a többi szláv szomszédoktól vették át”.¹²

A könyv középkori részeit Richard Marsina készítette. Marsina hangsúlyozza a nyitrai részfejedelemség intézményének fontosságát¹³, a magyar és a szlovák állami címerben egyaránt szereplő kettős kereszt felső-magyarországi területekhez és a szlovák etnikumhoz való történeti kötődését.¹⁴ Valamennyi vizsgált szlovák történeti összefoglalás nagy súlyt helyez a felső-magyarországi szlovák régió városainak etnikai fejlődésére. Špiesz, Marsina és Kováč például egyaránt kiemeli, hogy a Nagy Lajos király által a zsolnai szláv-szlovák polgárok jogait biztosító 1381. évi privilégiumlevél (*Privilegium pro Slavis*) ugyanannyi helyet biztosított a szlovákok számára, mint a németeknek. Súlyának megfelelően szerepel ezekben a munkákban az egyházi intézményrendszer, a megyei közigazgatás témaköre, de érezhetően tudatosan visszaszorul a központi királyi udvar tevékenységének bemutatása.

A Mohács előtti korszakban a felső-magyarországi szláv-szlovák régió sajátos fejlődési tendenciáit általában a városfejlődés, a színesfémányászat fellendülésének, illetve Csák Máté tartományának és a központi hatalommal való szembekerülésének a bemutatásával érzékeltetik ezek a munkák, de mindegyik óvakodik az olyasfajta túlzásoktól, amelyek egyfajta Magyarországon belüli szlovák különfejlődésre utalnának.

A Mohács utáni korszak esetében a három részre osztott ország helyzetét is többé-kevésbé a realitásoknak megfelelően mutatják be, amikor ugyan hangsúlyozzák, hogy a királyi Magyarország súlypontja azonos volt a szlo-

vákok által is lakott felső-magyarországi régióval, de sem a törökellenes harc értékelésében, sem a regionális fejlődés bemutatásában nem szakadnak el a magyarországi kontextustól.

Az 1526 utáni Magyarország történelmét részben a történeti tényeknek megfelelően – részben mint a mai Szlovákia kialakulásához vezető fejlődés egyfajta történeti előzményeként értékelve – a három részre osztott ország belső különbségeit a szlovák történetírás 1989 után is igyekszik kidomborítani, túlhangsúlyozni. A mohácsi csatát Viliam „Ľaj (a Szlovák Történelmi Társulat elnöke) például úgy értékeli mint „a középkori magyar állam végét”. A három részre osztott ország vonatkozásában a legtöbb szlovák szerző gyakran használja – vállalva a tudatos anakronizmusok csapdájának kockázatát – a „Slovensko-Szlovákia” kifejezést. A Ferdinánd és Szapolyai között 1534-ben megkötött béke tartalmát ismertetve „Ľaj szerint „Ferdinándnak jutott Horvátország és Szlovákia (Kassa és a kelet-szlovákiai megyék egy része nélkül), Szapolyainak pedig Erdély és Kelet-Magyarország”.¹⁵

D. Kováč szerint „Szlovákia (a keleti rész nélkül) a Habsburg Magyarország legfontosabb részét jelentette. Prešporok (Bratislava) vált fővárossá. Itt tartotta üléseit a magyarországi országgyűlés, s itt, a Szent Márton Dómban koronázták meg a magyarországi királyokat. Itt volt a székhelye a Magyar Kamarának, amely az összes királyi birtokot igazgatta. A pozsonyi várban őrizték a királyi koronaékszereket. Ily módon egészen a 18. század kezdetéig a mai szlovákiai terület politikailag elkülönült a történeti Magyarország többi részétől, s fejlődése a Habsburg Birodalom többi részével – az osztrák tartományokkal és a cseh korona országaival – szoros együttműködésben ment végbe.”¹⁶

Viszonylag jelentős elmozdulások figyelhetők meg a hosszú 19. század, azaz a klasszikus nacionalizmus korának legújabb szlovák történeti feldolgoásaiban. Jóllehet nem születtek új nagy monográfiák sem a „nemzeti ébredés” – nagyjából a magyar reformkornak megfelelő – korszakáról, sem az 1848-49. évi forradalmi és nemzeti küzdelmekről, mégis igen sok új tanulmánnyal gazdagodott ezeknek a szlovák nemzeti fejlődés szempontjából kulcsfontosságú kérdésköröknek az irodalma. Már-már áttörés értékűnek is minősíthető a társadalomtörténeti stúdiumok előtérbe kerülése, amit egyebek közt három kiváló tanulmánykötet is bizonyít.¹⁷

..ubomír Lipták a 20. század eleji Szlovákiával foglalkozó kötet bevezető tanulmányában egyöntetűen bizonyítotttnak látja azt a tételt, amely az

egész hosszú 19. századi magyarországi nemzetiségi politika végső összegzését abban látja, hogy „a magyarosítás, valamint a bármifajta nemzetiségi autonómia elutasítása egyáltalán nem szolgálta azt az eredeti célkitűzést, hogy ezeknek a segítségével a Monarchián belül erősítsék Magyarország helyzetét, esetleg kiharcolják teljes függetlenségét. Ehelyett 1918-ban a fejlődés nem a történeti Magyar Királyság önállóságához, hanem az önálló trianoni Magyarország létrejöttéhez vezetett.”¹⁸ Tény, hogy a szlovák történészek idősebb nemzedéke még mindig a dualizmus kori felsőmagyarországi asszimilációs folyamatok erőszakos jellegének bizonygatásával van elfoglalva, s az egész korszakot mint a szlovák nemzeti fejlődés szempontjából kizárólag negatív periódust, „a fokozott nemzeti elnyomás időszakát” értékeli.¹⁹

A magyar kérdés és a magyar-szlovák történelmi kapcsolatok megítélésének egyoldalúságai számos szlovák történelmi szakmunka színvonalát befolyásolják negatívan. Ebben az évszázadban három meghatározó történelmi élmény vált a két nép közötti konfliktusok forrásává. A történelmi Magyarország megszűnésével a szlovákság az újonnan létrehozott Csehszlovák államnak lett államalkotó nemzete. 1938-1939-ben Csehszlovákia szétesése, a német és magyar kisebbségek kiválása, majd az állam megszűnése és az önálló Szlovákia létrejötte. Végül az 1945-1949 közötti magyarellenes állami politika az újraalakult Csehszlovákiában. Ezek azok a pontok, ahol leginkább távol áll egymástól a magyar és a szlovák kutatók álláspontja, és ahol a rendszerváltás dacára az árnyaltabb megítélés hiánya továbbra is jellemzi a szlovák történészek munkáit.

Pozitív elmozdulás elsősorban az Osztrák-Magyar Monarchiában történt együttélés megítélésében tapasztalható. Jelenleg talán a leginkább irányadó szlovák történész .ubomír Lipták így látja a századforduló „Szlovákiáját”: „Szlovákia a századfordulón már számos akadályon túllépett (...) százezer ipari munkás az első világháború előtt, olyan tény, amely számos ország esetében még ma is csak a jövő kérdése. Ugyanígy a szlovák mezőgazdaság, még ha a földművesek jelentős részének nem is volt földje, amelyből megélhetett volna (...) lassan, de érezhetően terjedtek a modern termelési módszerek.”²⁰ A kényesebb kérdésben, vagyis a Monarchia és benne Magyarország megszűnésének okait illetően Lipták is úgy véli, hogy „a Monarchia megszüntetése és a magyar államból történő kiválás szorgalmazása a szlovák politika történelmi döntése volt. Reményre pedig az joga-

sította fel, hogy a szlovák törekvések megegyeztek a Monarchia többi elnyomott népének kívánságával...²¹

A középnemzedékhez tartozó szlovák történészek közül azonban egyre többen hajlandók árnyaltabb képet alkotni a kiegyezést követő fél évszázadról. Külön ki kell emelni például Roman Holec professzort, aki a dualizmus kori szlovák-magyar kapcsolatok mélypontját jelentő csernovai sortúzról készített igen körültekintő, adatgazdag monográfiát.²² A szóbanforgó tanulmánykötetben, a korabeli magyarországi gazdaságpolitika nemzetiségellenes törekvéseit is bemutatva, végső soron arra a következtetésre jut, hogy „a szlovák nemzeti emancipációs mozgalom gazdasági fejlődése az első világháborúig terjedő időszakban növekvő tendenciát mutatott, fokozatosan kiterjesztette jelenlétét a különböző gazdasági ágazatokban, és programjaiban egységes koncepciókra támaszkodva olyan régiókban is komoly hódításokat tett, amelyek politikailag nem tartoztak erősségei közé (Nógrád, Szlovákia keleti részei)”.²³

Különösen izgalmas kérdéskört vizsgált meg Elena Mannová tanulmánya, aki a szlovákok nemzeti identitásának az első világháború éveiben kimutatható alakulását vizsgálta részben az állam iránti lojalitás megnyilvánulásai, részben az 1918. évi fordulatra való felkészültség szempontjából, különös tekintettel a szlovák nemzeti szimbólumok szerepére.²⁴ Hasonló elemzést készített Elena Jakesová is, aki az amerikai szlovák kivándorlók Magyarország iránti lojalitásának, illetve az egykori hazával való szembefordulásnak az okait vizsgálta.²⁵

A történeti Magyarország 1918. évi összeomlása, a trianoni békeszerződésben rögzített nemzetállami rendezés kialakulása kétségkívül ma is az a terület, ahol a kelet-közép-európai régió valamennyi nemzeti történetírása között igen jelentős nézeteltérések mutatkoznak meg. Mindazonáltal a csehszlovák államalapítás ma már távolról sincs olyan ideologikus és már-már szakrális magasságokba emelve, ami eleve lehetetlenné tenné az érdemi vitákat. Ehhez nyilván hozzájárult Csehszlovákia kettéválása is, de rendkívül fontos, hogy az 1918-1920 közötti időszak megítélésében a szlovák történetírásban a nacionalista felfogás már távolról sem egyeduralkodó.

Dušan Kováč, aki már 1989 előtt is megpróbálta a történeti források alapján bizonyítható ismereteket szembeállítani a Csehszlovákiát a szovjetek forradalmának egyenesági leszármazottjaként bemutató ideologikus konstrukciókkal, történeti szintézisében a következőképpen summázza

a csehek és szlovákok közös államának létrejöttéhez vezető eseményeket: Az 1918. október 30-án Turócszentmártonban elfogadott szlovák nemzeti deklaráció Kováľ szerint egyszerre jelentette Szlovákia csatlakozását az önálló cseh-szlovák államhoz, s annak kinyilvánítását, hogy a szlovákok kiváltak a történeti Magyarországból. Ez utóbbi döntés előzményei szerint a 19. századi magyarosításra vezethetők vissza, amikor „a történeti magyar állam az eredeti multietnikus államból centralizált magyar állammá vált”. Ezzel együtt Kováľ sok más szlovák történésztől eltérően azt is hangsúlyozza, hogy a kiváláshoz szükséges külső, nemzetközi feltételek csak az első világháború kirobbanását követően alakultak ki, s ezeket használta ki azután a csehszlovák politikai emigráció, amelyhez a maguk lehetőségeihez mérten a szlovákok is hozzájárultak.²⁶

A trianoni békeszerződés létrejöttét Szlovákia szempontjából a legteljesebben Marián Hronský, a kiváló pozsonyi hadtörténész 1998-ban megjelent monográfiája tekinti át.²⁷ Több hasonló tárgyú nagymonográfia, számtalan tanulmány után a szerző hat fejezetre osztva tárgyalja az első világháború után kialakult helyzetet, s azt a fejlődést, amely a történeti Magyarország felbomlásához, Csehszlovákia és a többi utódállam, a Magyar Tanácsköztársaság létrejöttéhez, illetve a békeszerződés megkötéséhez vezetett. A monográfiának elsősorban a hadtörténeti részei hoznak új anyagot, míg a fegyverszüneti megállapodások és a békekonferencia tárgyalásaira vonatkozóan jószerivel csak másodlagos és publikált forrásokat használ fel. Igaz, egyetértően idézi Jan Valenta cseh történészt, aki szerint a magyar történetírás egyre nagyobb előnyre tesz szert a versailles-i békerendszer kialakulására vonatkozó forrásanyag feltárásában és közreadásában, de a csehszlovák békejegyzékeket, a területi igényekre vonatkozó korabeli csehszlovák érvrendszert tartalmazó dokumentumokat ő maga sem használja.

Fontos áttörés következett be az elmúlt évtized szlovákiai történetírásában a 20. századi (cseh)szlovákiai kisebbségi kérdés kulcskérdéseinek feltárásában, elemzésében is. A kassai Társadalomtudományi Intézetben készült kismonográfiák mellett több más tanulmánygyűjtemény is napvilágot látott, amelyek nem kerültek meg a második világháború utáni kisebbségellenes politika elemzését sem.²⁸

A már említett angol nyelvű propagandakiadvány mellett több kötet jelzi azt a törekvést, hogy a magyar-szlovák történeti kapcsolatok vizsgálatát is beemeljék a szisztematikus történeti vizsgálatokba.²⁹ A legneuralgikusabb

témakörök között a bécsi döntéssel és annak háború utáni következményeivel foglalkozó irodalmában nagy súllyal van jelen az általunk nemzeti szárnynak nevezett csoport meghatározó személyisége, Ladislav Deák. 1938-ban a csehszlovák válságot követően a négy európai nagyhatalom müncheni döntése Csehszlovákia német lakta területeinek elcsatolását eredményezte, továbbá mód nyílt a magyar kisebbség ügyének rendezésére is. Az 1938. november 2-i bécsi döntés értelmében 12 ezer négyzetkilométernyi terület, amelynek magyar adatok szerint 84,4 százaléka³⁰, szlovák adatok szerint 59,1 százaléka³¹ volt magyar, visszakerült Magyarországhoz.

„Népünk, bár nem saját hibájából, de áldozattá vált. Tudtunk nélkül, tehát ellenünk döntöttek. A német-olasz döntőbíróság nem az etnikai helyzet alapján döntött. (...) De senki nem akadályozhatja meg nekünk, hogy az egész világ előtt kijelentsük, a szlovák nemzet tragikus sérelmet szenvedett el.”³² – jelentette ki Jozef Tiso a döntés napján a pozsonyi rádióban. Hasonló a megítélése napjaink szlovák történészeinek is, többnyire ellentmondást nem tűrően ítélik el az egész eseménysorozatot és a bécsi döntés háború után történt hatálytalánításában magától értetődően az igazságszolgáltatást üdvözik.³³ Hiszen a müncheni egyezmény azért jöhetett létre, mert a nyugati demokráciák a háború elkerülése érdekében feláldozták Csehszlovákiát.³⁴ A köztársaság szétesésének körülményeivel, e körülmények félreértelmezésével függ össze az autonómia kérdésének szlovák szakirodalmi megítélése is. A legtöbben, akik a cseh-szlovák együttélésre kritikusan³⁵, de mégis némi nosztalgiával gondolnak vissza, úgy vélik, hogy a háború előtti csehszlovák vezetés hibázott, amikor a német és magyar kisebbségnek messzemenő jogokat biztosított. A nemzetiségek ugyanis szétverték a Köztársaságot.³⁶ E felfogással szemben a magyar szakirodalom arra mutat rá, hogy a nemzetiségek asszimilációjára berendezkedő beneši kisebbségi politika felelőssége szintén jelentős.³⁷ A szlovákoknak ugyanakkor kettős történelmi tapasztalata van. A csehszlovák együttélés nosztalgiája és az önállóság 20. századi dilemmája megnehezíti számukra a történelmi tisztánlátást. A két háború közötti időszakban a csehszlovák kormány állandó félelme az autonómiától és az a tény, hogy végül kényszer hatására született meg olyan későn, amikor a bomlási folyamatokat már nem lehetett megállítani, azt a felfogást konzerválta, hogy minden területileg is körvonalazott autonómia az adott állam egysége ellen irányul.

Az októberi napokat illetően, amikor a magyar kérdés is napirendre került, a magyar kormány katonai akciót is fontolgatva³⁸, ultimatív módon kö-

vetelte túlzó igényeit. A már említett ..ubomír Lipták is úgy véli, „a magyar igények felülmúlták a legrosszabb várakozásokat is.”³⁹ A novemberben létrejött bécsi döntés nem felelt meg az etnikai elvnek⁴⁰, hiszen – ahogy Lipták fogalmaz – „déli határunkról nem statisztikai, gazdasági és történelmi érvek döntöttek, hanem a nagyhatalmi érdekek.”⁴¹ Emellett minden szlovák kutató egyetért abban is, hogy a Magyarországhoz került szlovákok jelentős mértékű üldözésnek lettek kitéve, ami több tízezer ember elmenekülését eredményezte.⁴² Mindezzel szemben a magyar szakirodalom valószínűsíti, hogy magyar katonai akció komolyan nem jött szóba, továbbá rámutat a csehszlovákiai magyarság jogainak komoly hiányosságaira, valamint az etnikai elvet precízen érvényesíteni kívánó magyar delegáció tevékenységére a komáromi tárgyalásokon. A magyar történeti irodalom – főként a sokszor túlzott önkritikát gyakorolni kénytelen marxista munkák – kiemeli a szlovákokkal szembeni magyar visszaéléseket, de az újabb elemzések arra is felhívják a figyelmet, hogy a korabeli magyar kormánytényezők a túlkapások megszüntetésére törekedtek.

A müncheni időszak magyar-szlovák kapcsolatainak elsősorú szlovák kutatója, Ladislav Deák – véleményünk szerint meglehetősen tendenciózusan – a kilencvenes években megjelent munkáiban is ragaszkodik a magyar kisebbség bűnösségének elméletéhez, amely szerint a csehszlovák állam szétverésének egyik okozója volt⁴³, majd a Magyarországhoz visszacsatolt területeken támogatta a Horthy-rendszer szlovákellenes politikáját⁴⁴. A rendszerváltás óta a magyar szakirodalom alapján a Horthy-rendszerrel árnyaltabb képet alkothatunk. Ezzel szemben a szlovákok szinte mindig annak elmaradott és diktatórikus vonásait hangsúlyozzák. „Akinak volt némi illúziója, azt a megszálló hatalom csakhamar megtanította, hogy a demokratikus és a nemzeti jogokat egyaránt elnyomó, régi elnemzetietlenítő úri politika (...) semmit nem változott, sőt inkább kiegészült a Horthy-diktatúra brutalitásával. A megszálló hadsereg és a helyi sovinszták túlkapásai elől (...) tízezrek menekültek mindenüket hátrahagyva észak felé, annak is örülve, hogy pusztán életüket megmenthetik.” – írja Lipták⁴⁵. ~ urica szerint is a magyar uralom alá került szlovákok „ki voltak téve a hátrányos megkülönböztetésnek, az asszimilációnak, sőt számos esetben a brutális üldözésnek is.”

A források alapján a szlovák szerzők nézete túlzónak tűnik. Janics Kálmán a szlovákiai magyarok jogfosztásáról készült művében már több mint két évtizeddel ezelőtt arra a következtetésre jutott, hogy a magyarok bűnös-

ségének alátámasztását szolgáló, önkényesen kiválogatott adatokon alapuló, a nemzeti önkritikát számos esetben teljesen mellőző felfogás az 1945 utáni csehszlovák államba visszakerülő magyarság üldöztetésével függ össze. A történészek is idomultak a csehszlovák állampolitikai elképzelésekhez, az első szempont ugyanis a „dél-szlovákiai” magyarság üldözése jogosságának bizonyítása volt⁴⁶. Ez a felfogás a maga meglehetősen egyoldalú formájában konzerválódott – napjainkig. A kassai kormányprogram rendelkezései, amelyek kiindulópontjai lettek a magyarság négy évig tartó kálváriájának, a szlovák történészek véleménye szerint nem hagynak maguk után semmi kivetnivalót sem.⁴⁷

Az 1938–39-es és az 1945–49-es események megítélésében tehát mutatkozik ugyan némi elmozdulás, főként Štefan Štutaj munkáiban, de az 1945–1948 közötti időszak csehszlovákiai etnikai tisztogatásairól a pozsonyi Vadkerty Katalin által feltárt anyag beemelése, a szlovákiai magyarok szerepének, helyzetének objektív tisztázása a szlovák történetírásban egyelőre még várat magára.⁴⁸

A jórészt csupán a történeti összefoglaló munkákra kiterjedő áttekintésünk végén három mozzanatot érdemes kihangsúlyozni. A szlovák történetírásban a magyarországinál határozottabb és kiélezettebb átrendeződés ment végbe az 1990-es évtizedben, amelynek egyik hosszabb távon is érezhető következménye, hogy gyakorlatilag két részre szakadt a szlovák történetírás: a nemzeti elkötelezettséget a szakma legfőbb céljának tekintőkre, illetve a történetírást részrehajlástól mentes tudományként művelőkre. Mindkét csoportban találhatóak élvonalbeli kutatók. A nemzeti irányzathoz tartozók közül néhányan a Mečiar-kormányok által szorgalmazott magyarellenes hangulatkeltésben is kivették a részüket, különösen a honfoglalás 1100 éves évfordulójának évében.⁴⁹

A magyar-szlovák történészpárbeszéd szempontjából a legnagyobb horderejű változást az a tény jelenti, hogy mára egyértelművé vált az a felismerés, hogy a szlovákok és Szlovákia történelmét a történeti magyar állam létrejöttétől 1918-ig bezárólag csakis a Magyar Királyság, illetve a Habsburg Monarchia történeti kontextusában lehet reálisan művelni. A reális történeti kontextus alapfeltétele a reális történeti szlovák önképnek és az értelmes magyar-szlovák történeti vitáknak. Ehhez mindkét fél részéről további összehangolt forrásfeltáró munkára, továbbá elmélyült közös társadalom-, művelődés- és intézménytörténeti kutatásokra is szükség lenne.

A hagyományos történeti vízvázlasztók, az örökzöld magyar-szlovák vitatémák mára mintha megszélidülni látszanának: ez részben arra vezethető vissza, hogy mindkét történetírásban jelentős súlyponteltolódás kezdődött a hagyományosan domináns és konfliktusérzékeny politikátörténet rovására, a nyitott kérdések iránt jóval fogékonyabb társadalom- és művelődéstörténet javára. Másrészt az egyes országokban egymás mellett létező különböző irányzatok belső vitái eleve leleplezik a nacionalista és dilettáns szélsőségeket, azok ennél fogva a nemzetközi vitákban máris jórészt teljesen verseny- és szalonképtelenné váltak.

JEGYZETEK

- ¹ Szarka László: Das historische Ungarn im Spiegel der slowakischen Geschichtsschreibung. In *Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio Nominatae – A Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Történeti Tanszékének Évkönyve*, 1998, 165-186. Uő: Újromantika avagy a kis nemzeti történetírás dilemmája. Megjegyzések Matúš Kužera: Szlovákia a középkor idején című könyve kapcsán. In *Palócföld*, 1987, 4, 59-67. Uő: A századelő (1990-1918) a hetvenes évek szlovák történetírásában. In *Századok*, 1982, 116, 356-367.
- ² A Jozef Novák és Pavol Horváth által kezdeményezett átírásról, s annak magyarországi fogadtatásáról ld. Szarka László (szerk.): *Magyar és csehszlovák történeszek eszmecseréje a régi magyar család- és személynevek, valamint a helynevek írásmódjáról*. Budapest, 1988, Hungaro-Bohemoslovaca 1. Az immár kodifikált átírás alapelveit 1999-ben bírálta és elhagyini javasolta Eva Kowalská egy recenziójában: Horváth, Pavol Anton Bernolák ((1762-1813). Povod a osudy jeho rodiny. □ ivot a dielo [Családjának eredete és sorsa. Élete és művei]. In *H^o*, 1999, 1, 115-117. Kowalská javaslatát Pavel Horvát viszontválaszában mereven elutasította: Horváth Pavol: Neuválený návrh na zrušenie slovenskej transkripcie starých rodových mien a priezvisk [Meggondolatlan javaslat a régi családnevek és vezetéknevek szlovák átírására]. In *H^o*, 1999, 2, 306-315.
- ³ Teljesen visszavonult pl. Viliam Plevza, a Párttörténeti Intézet igazgatója, Pavol Hapák a pozsonyi Történettudományi Intézet párttitkára, Szlovákia 1980-as években megjelent hatkötetes történetének szerkesztője, s az elmúlt évtizedben mindössze egy-két tanulmányt közölt Samuel Cambel, ugyanennek az intézetnek a korábbi igazgatója. A Szlovák Tudományos Akadémia intézetei ugyan megmaradtak, de az Akadémia jelentősége az Oktatási Minisztérium alárendelt Akadémia jelentősége nagymértékben csökkent. A továbbra is Pozsony-központú szlovák törté-

netírás látványosan két nagy táborra bomlott: a nemzeti elkötelezettségű, függetlenségi irányzat a Mečiar-kormányzat idején a Matica slovenská keretei közt önálló intézetet is létrehozott.

- ⁴ Praňák, Richard: *Dejiny Maľarska* [Magyarország története]. Brno, 1993, Masarykova Univerzita. – Az új szemléletű rövid szintézisek közül elsőként Anton Špiesz jelentette meg új szellemiségű történeti összefoglalóját: *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu*. [Szlovákia története útban az öntudatosodáshoz] Bratislava, 1992, Vydavateľstvo Perfekt. Ez a munka jelenti alapját az ez évben megjelent illusztrált változatnak: Anton Špiesz: *Ilustrované dejiny Slovenska* [Szlovákia illusztrált története]. Bratislava, 2000. Ezt követte 1993-ban a Marsina, Richard: „Ľaj, Viliam; Kováč, Dušan és Lipták, Ľubomír által írt egykötetes összefoglalás: *Slovenské dejiny* [Szlovák történelem]. Martin, (é.n.), Matica slovenská. – A nemzeti irányzatú történészek Szlovák Nemzeti Bank által támogatott és nagy példányszámban kiadott, valamennyi középiskolába elküldött összefoglalását Milan Ferko, Richard Marsina, Ladislav Deák és Imrich Kruľiak készítette: *Starý národ – mladý štát* [Régi nemzet – fiatal állam]. Národná banka Slovenska – Litera, Bratislava 1994. – Szenvedélyes vitákat váltott ki Milan Ľaj urica: *Dejiny Slovenska a Slovákov* [Szlovákia és a szlovákok története]. Bratislavam 1996. című munkája, amely a Padovában élő szerző ultrakonzervatív és nacionalista koncepcióját iskolai tankönyvként próbálta „eladni” Szlovákiában. – Kronológia és lexikon sajátos ötvözeteként jelent meg Dušan Škvarna, Július Bartl, Viliam Ľaj, Mária Kohútová, Róbert Letz és Vladimír Segeš által írt *Lexikón slovenských dejín* [A szlovák történelem lexikona]. Bratislava, 1997, Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Az összefoglaló történeti munkák közt különösen fontos hely illeti meg Ľubomír Lipták először 1968-ban megjelent munkájának reedícióját: Lipták, Ľubomír: *Slovensko v 20. storočí* [Szlovákia a 20. században]. Bratislava, 1998. Az 1990-es évtizedben megjelent egykötetes szlovák történeti összefoglalók sorát Dušan Kováčnak Prágában szlovák nyelven a Lidové noviny kiadó „Államok története” című sorozatban megjelent munkája zárja: *Dejiny Slovenska* [Szlovákia története]. Praha, 1998, Nakladatelství Lidové noviny. Kováč munkája várhatóan még 2000-ben a pozsonyi Kalligram kiadásában magyarul is megjelenik.

- ⁵ Špiesz, A: *Dejiny*, id. m. 20.

- ⁶ *Slovenské dejiny*, id. m. 8. Ez a bevezető arra is kitér, hogy Szlovákia mint önálló közigazgatási egység nem létezett, s ezért semmilyen állandósult külön neve nem volt. A mai Szlovákia területét „általában csak mint Észak- vagy Felső-Magyarországot emlegették, a 15. századtól kezdve olykor mint olyan területet, ahol szlovákok laktak, s akik politikailag a soknemzetiségű Magyarországhoz tartoztak, de nem voltak magyarok, ami szomszédjaik számára közismert tény volt”. A megfogalmazás nehézkessége, valamint a kontextusok és kölcsönhatások egyoldalú értékelései mindazonáltal jelzik, hogy a felső-magyarországi szlovák (szláv) etnikai régió reális elhelyezése a szlovák történetírásban még nem tekinthető lezárt folyamatnak.

- ⁷ uo. 11.

- ⁸ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, id. m. 51.
- ⁹ urica, M: *Dejiny*, id. m. 3.
- ¹⁰ uo. 18.
- ¹¹ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, id. m. 26. A Nagymorva Birodalom szlovák nemzeti királyságként való értékelése az elmúlt tíz évben is gyakorta előforduló toposza a nemzetieskedő szlovák publicisztikának és közgondolkodásnak. A meňari szlovák kormányzat például úgy döntött, hogy a szlovák nemzeti valuta fém- és papírpénzeinek nagyobbik részét nagymorvái uralkodók, tárgyi emlékek képei díszítik. A professzionális szlovák történetírás azonban igyekszik távolságtartóan kezelni a kérdéskört. A bevezetőben említett történeti lexikon Nagymorvária címszava például hamis koncepciónak nevezi azt a korábbi korszakban kanonizált elképzelést, miszerint Nagymorvária a csehek és a szlovákok első közös állama lett volna. *Lexikón...*, id. m.325-326. – Más kérdés, hogy a nagymorva-szlovák nemzeti, állami kontinuitás tétele a független Szlovákia 1992. évi alkotmányának preambuluma is bekerült.
- ¹² *Starý národ*, id. m. 36.
- ¹³ *Starý národ*, id. m. 43-45. A nyitrai részfejedelemség és a moráviai előzmények közötti összefüggések legrészletesebb és leginkább dokumentált kifejtését ld. Ján Steinhübel: *Nitrianske udelne kniežatsvo...* [A nyitrai hűbéres hercegség]. In *H*, 2000, 2.
- ¹⁴ *Starý národ*, id. m. 45-46.
- ¹⁵ *Slovenské dejiny*, id. m. 91.
- ¹⁶ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, id. m. 60. A szlovák történeti lexikon „Uhorsko” (az 1918 előtti Magyarország szlovák nyelvű megnevezése) címszava a Magyar Királyságot soknemzetiségű államnak nevezi, s hangsúlyozza, hogy a történeti Magyarország „egyike volt azoknak az államoknak, amelyek a Nagymorva Birodalom impulzusait átvették”. Itt is hangsúlyosan megjelenik a nyitrai részfejedelemség, mint a mai Szlovákia területén egy ideig fennmaradt regionális képződmény. A Mohács utáni fejlődésben a Lexikon is kiemeli azt a tényt, hogy a mai Szlovákia területe Nyugat-Magyarországgal és Horvátországgal együtt alkotta a királyi Magyarországot. *Lexikón...*, id. m. 320.
- ¹⁷ Elena Mannová szerkesztésében szlovák és német nyelven is megjelent a 20. század kezdetétől az 1989-ig terjedő szakaszt átfogó tanulmánygyűjtemény: *Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft in der Slowakei 1900-1989*. Bratislava, 1997, Academic Electronic Press. A kötetről Vesztroczy Zsolt által készített ismertetőt lásd a *Századok* 2000/3-as számában. A szlovák történetírásnak korábban igen csekély nyugati kapcsolatai közül mindig is az osztrák műhelyekkel fenntartott kontaktusok voltak a legerősebbek. Jórészt ezt kamatoztatta egy másik kiváló kötet, amelyet Viliam ěitaj és Othmar Pickl szerkesztett: *Stadtsche Alltagsleben in Mitteleuropa vom Mittelalter bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*. Bratislava, 1998. Academic Electronic Press. Az általunk vizsgált témakör szempontjából a legérdekesebb kötetet Milan Podrimavský és Dušan Kováč szerkesztette *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia* [Szlovákia a 20. század elején] címmel (Bratislava, 1999).

¹⁸ *Slovensko na začiatku 20. storočia*, 12.

¹⁹ Mésáros, Július: *Maľ arizácia a asimilácia* [Magyarosítás és asszimiláció], uo. 44–47. Mésáros a szerzője a nemzeti szárny egyik, állami támogatással a Kubko Goral Kiadó által megjelentetett nagyszabású propagandasorozat történeti Magyarországgal foglalkozó brosrájának is: *Uhorsko a spolulitie jeho narodov* [Magyarország és nemzeteinek együttlélése]. Bratislava 1996., valamint az ugyancsak propagandacélzattal készült angol nyelvű kiadványban a népszámlálási statisztikák nemzetiségi adatairól készült tanulmánynak: *Deformation in the Interpretation of Censuses in Recent Magyar-Slovak Controversies*. In Števček, Pavol (szerk.): *Slovaks & Magyars. Slovak-Magyar Relations in Central Europe*, Bratislava, 1995, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 63–84.

²⁰ Lipták, L.: *Slovensko*, id. m. 16.

²¹ uo. 74.

²² Holec, Roman: *Tragédia v ěernovej a slovenská spoločnosť* [A csernovái tragédia és a szlovák társadalom]. Martin, 1997, Matica slovenská.

²³ uő.: *Hospodárska politika Uhorska z pohľadu slovenských ekonomických záujmov* [Magyarország gazdaságpolitikája a szlovák gazdasági érdekek szemszögéből]. In *Slovensko na začiatku*, id. m. 66–79.

²⁴ Mannová, Elena: *Zmeny vo vedomí slovenskej spoločnosti za prvej svetovej vojny* [A szlovák társadalom tudati változásai az 1. világháború idején]. In *Slovensko na začiatku*, id. m. 353–363.

²⁵ Jakešová, Elena: *Lojalita i odboj: Americké Slováci, európska vojna a slovenská otázka (1914–1915)* [Lojalitás és ellenállás: az amerikai szlovákok, az európai háború és a szlovák kérdés (1914–1915)]. In *Slovensko na začiatku*, id. m. 382–399.

²⁶ Kováč, D.: *Dejiny Slovenska*, id. m. 179–180.

²⁷ Marián Hronský: *Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920* [Harc Szlovákiáért és Trianon 1918–1920]. Bratislava, 1998, Národné literárne centrum.

²⁸ A kassai intézetben készült munkák közül ld. például: Šutaj, Štefan: *Vývoj a postavenie maďarskej menšiny na Slovensku po roku 1948* [A magyar kisebbség fejlődése és helyzete Szlovákiában 1948 után]. Košice, 1990.; uo.: *Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne)*. In Paukovič, Vladimír (szerk.): *Etnické menšiny na Slovensku* [Etnikai kisebbségek Szlovákiában]. Košice, 1991.; Šutaj, Štefan: *Maľ arská menšina na Slovensku v rokoch 1945–1948* [A magyar kisebbség Szlovákiában 1945 és 1948 között]. Bratislava, 1993, Veda. A kassaiakon kívül a pozsonyi Történettudományi Intézetben is több kisebbségi tárgyú kutatási program indult el. Ld. pl. Haraksim, Ludovít: *Národnosti na Slovensku*. Bratislava, 1993, Veda.

²⁹ Zelenák, Peter: *Slovensko-maľ arské vzťahy v 20. storočí* Bratislava, 1992.,; Matulník, Jozef: *Košľ: tolerancia v slovensko-maľ arských vzťahoch* [A tolerancia a szlovák-magyar viszonyban] Bratislava, 1995, Polygrafia, 1995.; Marko, Augustín és Martinický, Pavol: *Slovensko-maľ arské vzťahy. História a súčasný voľ faktoch* [A szlovák-magyar viszony. A történelem és a jelenkor tényekben]. Bratislava 1996, Vydavateľstvo Signum.

- ³⁰ MOL – K – M 1 – Békeelőkészítő osztály iratai. 164.
- ³¹ Deák, Ladislav: *Slováci v maľ arskej politike v rokoch 1918–1939* [A szlovákok a magyar politikában 1918 és 1939 között]. Bratislava, 1996, 35.
- ³² Deák, Ladislav: *Viedenská arbitráľ* [A bécsi döntés]. Bratislava, 1997, 35. A könyvről Janek István közöl recenziót a *Századokban*, 2000, 3, 718–720.
- ³³ Lipták, L.: *Slovensko*, id.m. 263–265.
- ³⁴ uo. 154. Vö: Durica, M.: *Dejiny*, id. m. 136.
- ³⁵ Uo. 135. Vö. Lipták, L.: i.m. 130. és 157–158.
- ³⁶ Deák, L.: *Slováci*, id. m. 39.
- ³⁷ Ádám Magda és Hanzal, Jozef: *Eduard Beneš*. Dunaszerdahely, 1996, 151.
- ³⁸ Deák, Ladislav: *Slovensko v politike Maľ arska v rokoch 1938–1939*. Bratislava, 1990, 22.
- ³⁹ Lipták: i.m. 164. Vö: Deák: *Viedenská arbitráľ*, i. m. 20–22.
- ⁴⁰ Durica: i.m. 139.
- ⁴¹ Lipták: i.m. 166.
- ⁴² Lipták: i.m.. 166–168.
- ⁴³ Deák: *Slováci v maľ arskej politike*, i.m. 39–41.
- ⁴⁴ Deák: *Viedenská arbitráľ*, i.m. 41.
- ⁴⁵ Lipták: i.m. 166–167.
- ⁴⁶ Janics Kálmán: *A hontalanság évei*. 1989, 47.
- ⁴⁷ Durica, M.: i.m. 204–205.
- ⁴⁸ Vadkerty Katalin: *A reszlovakizáció*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 1993.; Uő: *A deportálások: A szlovákiai magyarok csehországi kényszerközmmunkája 1945–1948 között*. Pozsony, 1996; Uő: *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony, 1999.
- ⁴⁹ Erre vonatkozóan ld. Hamberger Judit tanulmányát: A millicentenárium és a mai szlovák nemzeti-nacionalista politikai ideológia. In *Válóság*, 1997, 5, 54–59.

LÁSZLÓ SZARKA and GERGELY SALLAI

Self-Image and Context – Hungary and the History of Hungarians in Slovakian History Writing at the End of the 20th Century

At the end of the study that focuses primarily on historical summarizing works the authors emphasize three aspects. In Slovakian history writing there was a more determined and sharper reorganization in the nineties than in that of Hungary, which has the consequence on the long run that Slovakian history writing has practically torn into two pieces: to those who view nationalist devotedness as the most

important aim of the profession, and to those who view history writing as an objective science. The most important change concerning the cooperation between Slovakian and Hungarian historians is that by today it has become evident that in the period between the beginnings of the historical state of Hungary and 1918, Slovaks and the history of Slovakia is only possible to view realistically within the historical context of the Hungarian Kingdom and the Habsburg Monarchy. According to the authors the traditional historical breaks, the traditional themes for Hungarian-Slovakian debates seem to have been tamed: one of the reasons for this is there has been a significant shift in the focus in both history writing from the traditional dominant and conflict-sensitive political history, towards a social and cultural history more susceptible for open questions.

BIBLIOGRÁFIA

Több korszakot átfogó feldolgozások:

- Urica, Milan Stanislav: *Dejiny Slovenska a Slovákov* [Szlovákia és a szlovákok története]. Košice, 1995.
- Kovač, Dušan: *Slováci. ěsí. Dejiny* [Szlovákok. Szerbek. Történelem]. Bratislava, 1997.
- Kovač, Dušan: *Dejiny Slovenska* [Szlovákia története]. 1998.
- Kovač, Dušan: *Kronika Slovenska* [Szlovákia krónikája]. Bratislava, 1999, Fortuna Print Adut.
- Marsina, Richard; ětaj, Viliam; Kovač, Dušan és Lipták, ěubomír: *Slovenské dejiny* [Szlovák történelem]. Martin, 1992, Matica slovenská.
- Škvarna, Dušan és mások: *Lexikón slovenských dejín* [A szlovák történelem lexikona]. Bratislava, 1997, Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Špiesz, Anton: *Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu* [Szlovákia története útban az öntudatosodáshoz]. Bratislava, 1993, Perfekt.
- Vojenské dejiny Slovenska 1-4* [Szlovákia katonai története 1-4]. Bratislava, 1993-1996.

Nagymoráviától és a magyar honfoglalástól 1526-ig:

Összefoglaló munkák, monográfiák, tanulmánykötetek

- Marsina, Richard: *Legendy stredovekého Slovenska* [A középkori Szlovákia legendái.]. Budmerice, 1997, Rak.
- Steinhübel, Jan: *Vělkomoravské územie v severovýchodnom Zadunajsku* [A nagymorva terület az északeleti Dunamentěn]. Bratislava, 1995, Veda.

- Städte im Donauraum*. Bratislava, 1993, Slovenská historická spoločnosť.
- Sopko, Július: *Kroniky stredovekého Slovenska* [A középkori Szlovákia krónikái]. Budmerice, 1995, Rak.
- Varsik, Branislav: *Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maľ armí v 10.-12. storočí (Príspevok k etnogenéze Slovákov)* [A szláv (szlovák) folyónevek Szlovákiában és ezek magyarok általi átvétele a 10-12. században (Kiegészítés a szlovákok etnogenéziséhez)]. Bratislava, 1990, Veda. 1990.

Tanulmányok

- Bartl, Július: Dekréty kráľa Ľigmunda z roku 1405 a ich význam pri formovaní meštianskeho stavu v Uhorsku [Zsigmond király dekrétumai 1405-ből, és ezek jelentősége a magyarországi polgári rend kialakulásában]. In *Historický časopis (H)*, 1992, 3, 281-296.
- Brezováková, Blanka: Politický zápas Anjouovcov o uhorskú korunu [Az Anjouk politikai harca a koronáért]. In *H*, 1991, 6, 569-587.
- Brezováková, Blanka: Konszolidációs snahy Karola I. v Uhorsku po zvolení za kráľa (1310-1317) [I. Károly konszolidációs törekvései Magyarországon királlyá választása után (1310-1317)]. In *H*, 1993, 4, 361-378.
- Brezováková, Blanka: Postavenie Uhorska v stredoeurópskom priestore v prvej polovici 14. storočia [Magyarország helyzete a közép-európai térségben a 14. század első felében.]. In *H*, 1998, 2.
- aplovič, Dušan: Vlasnostredoveký vývoj v oblastiach severovýchodných Karpát a v hornom Potisí [A koraközépkori fejlődés az északkeleti Kárpátok és a Felső-Tisza területén.]. In *Slovanské štúdie*, 1992, 2, 166-175.
- Dvoráková, Daniela: Stiborovci v Uhorsku [A stiborok Magyarországon]. In *H*, 1993, 1, 3-22.
- Churý, Slavko: Problém hranice Uhorska s Moravou, Sliezsdom a Poľskom v historických prameňoch [Magyarország Morvaországgal, Lengyelországgal és Sziléziával közös határának problémája a történelmi forrásokban.]. In *Slovenská archivistika*, 1996, 1, 61-71.
- Jankovič, Vendelín: Stredoveká bratislavská univerzita vo svetle nových prameňov [A középkori pozsonyi egyetem az új források tükrében]. In *H*, 1992, 2, 145-170.
- Kazimír, Štefan: Menová reforma v Uhorsku v prvej tretine 14. storočia a produkcia peňazí na Slovensku [A pénzreform Magyarországon a 14. század első harmadában és a pénztermelés Szlovákiában]. In *Slovenská numizmatika*, 1990, 27-35.
- Marsina, Richard: Kristianizácia Maľorov a Uhorska medzi východom a západom [Magyarország és a magyarok krisztianizációja Kelet és Nyugat között]. In *H*, 1992, 4, 409-421.
- Marsina, Richard: Politický vývin na Slovensku od tretiny 14. do polovice 16. storočia [A politikai fejlődés Szlovákiában a 14. század első harmadától a 16. század közepéig]. In *Slovenská numizmatika*, 1990, 15-26.
- Marsina, Richard: Die Entwicklung der Besiedlung in Komitat Gemer bis Anfang des 14. Jahrhunderts. In *Studia Historica Slovaca*, 1994, 179-233.

- Marsina, Richard: Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. storočia do polovice 13. storočia [A nyitrai püspökség és annak püspökei a 9. századtól a 13. század közepéig]. In *H^o*, 1993, 5-6, 529-542.
- Marsina, Richard: Poloha a rozloha Veľkej Moravy [A Nagymorva Birodalom területé és kiterjedése]. In *Slavica Slovaca*, 1992, 1, 4-14.
- Micaninová, Mária: Z éinnosty profesorov filozofie Universita Cassoviensis [Az Universita Cassoviensis filozófiaprofesszorainak tevékenységéből]. In *Pedagogická revue*, 1995, 3-4, 73-81.
- Mrva, Ivan: Die Bestrebungen der Habsburger und die erwerbung der ungarischen Krone un Pressburg (Bratislava). In *Städte im Donaurum...*, 220-230.
- Oslanský, František: Cirkve v stredovekej Bratislave [Az egyház a középkori Pozsonyban]. In *H^o*, 1993, 2, 113-122.
- Oslanský, František: Pozemkové vlastníctvo ostrihomského arcibiskupstva na Slovensku v stredoveku [Az esztergomi érsekség földtulajdona Szlovákiában a középkorban]. In *H^o*, 1990, 364-390.
- Oslanský, František: Sídlná ostrihomská kapitula a stredoveké Slovensko [Az Esztergomban székelő érsekség és a középkori Szlovákia]. In *Historické štúdie*, 1993, 34-54.
- Oslanský, František: Ku vzdelanosti ostrihomskej kapituly v stredoveku [Adalékok az esztergomi kapitula műveltségéhez a középkorban]. In *H^o*, 1998, 2, 204-214.
- Pernis, Jaroslav: Posledná anjouovská kráľovna Mária Uhorská (1371-1395) [Magyarországi Mária, az utolsó Anjou királyné (1371-1395)]. In *H^o*, 1999, 1, 3-17.
- Petrovič, Vladimír: Vývoj moravsko-uhorskej hranici na Záhorí [A morva-magyar határ fejlődése Záhoriban]. In *Slovenská archivistika*, 1996, 1, 72-80.
- Ruttkay, Alexander: O slovensko-maarských vťahoch po rozpade Veľkej Moravy a na prahu vzniku stredovekého Uhorska [A szlovák-magyar viszonyról a Nagymorva Birodalom szétesése után és a középkori Magyarország létrejöttének küszöbén]. In *Slovanské štúdie*, 1992, 2, 159-165.
- Šedivý, Juraj: Chápanie etník v nemeckých kronikách a obraz starých Maarov na prelome 1. a 2. tisícročia [Az etnikumok felfogása a német krónikákban és a régi magyarok képe az 1. és a 2. ezredfordulón]. In *H^o*, 1996, 3, 353-382.
- Sedlák, Vincent: Die historische Entwicklung Pressburgs bis zum Jahre 1291. In *Städte im Donaurum...*, 63-80.
- Segeš, Vladimír: Legislatívno-právny rámec uhorského vojenstva do sklonku 14. storočia [A magyar hadügy törvényi keretei a 14. század fordulójáig.]. In *Vojenská história*, 1999, 1, 3-19.
- Slivka, Michal: Stredoveká cestná sieť na východnom Slovensku a jej determinanty [A középkori úthálózat és annak determinánsai Kelet-Szlovákiában.]. In *Slovenská numizmatika*, 1990, 83-112.
- Sroka, Stanislav A.: Z dejín maarskej politiky ..udovíta Veľkého v druhej polovici 14. storočia [Nagy Lajos házassági politikájának történetéből a 14. század második felében]. In *H^o*, 1996, 1, 17-26.

- Štulrajterová, Katarína: Universitas Patavina a študenti z územia dnešného Slovenska [Az Universitas Patavina és diákjai a mai szlovákia területéről]. In *Slovenská archivistika*, 1997, 1, 81-99.
- Uličný, Ferdinand: Fenomény slovenských dejín v stredoveku [A szlovák történelem jelenségei a középkorban]. In *H^o*, 1997, 1, 38-43.
- Varsik, Branislav: Osídlenie Novohradu a Ipešskej kotliny vo svetle miestnych názvov [Nógrád és az Ipoly-medence betelepülése a helyi nevek tükrében]. In *H^o*, 1992, 1, 17-31.
- Wolfram, Hertvig: Historické pramene a poloha (Veľkej) Moravy [A történelmi források és (Nagy) Morvaország területe.]. In *H^o*, 1995, 1, 3-15.
- ▣ udel, Juraj: Hustota osídlenia Slovenska v neskorom stredoveku [Szlovákia településsűrűsége a késő középkorban]. In *Archaeologia historica*, 1993, 81-85.
- ▣ udel, Juraj: Veľkosť sídel na Slovensku v prvej polovici 15. storočia [A települések nagysága Szlovákiában a 15. sz. első felében]. In *Geografický časopis*, 1990, 134-144.
- ▣ udel, Juraj: Zmeny v štruktúre osídlenia Východoslovenskej nížiny od začiatku 15. storočia do konca stredoveku [Változások a kelet-szlovák alföld településének struktúrájában a 15. század elejétől a középkor végéig]. In *Geografický časopis*, 1990, 74-90.

1526-tól 1848-ig

Összefoglalások, monográfiák, tanulmánykötetek

- Dorula, Ján: *Obdobie protireformácie v dejinách slovenskej kultúry z hľadiska stredo európskeho kontextu* [Az ellenreformáció időszaka a szlovák kultúra történetében a közép-európai kontextus szempontjából]. Bratislava, 1998, Slavistický kabinet SAV.
- Kučera, Matúš: *Slovensko na prahu novoveku* [Szlovákia az újkor küszöbén]. Bratislava, 1993, Mladé letá.
- Gerbocová, Jarmila: *Z minulosti Slovenského Komlóša 1746-1996* [Tótkomlós múltjából 1746-1996]. Bratislava, 1997, Národné literárne centrum.
- Kónya, Peter: *Krvavý súd Prešov* [Az eperjesi vérbírószág]. Expertízny a vedecký ústav, 1992, 135.
- Slovensko a Habsburská monarchia v 16. a 17. storočí* [Szlovákia és a Habsburg Monarchia a 16-17. században]. Bratislava. Österreichisches Ost- und Südosteuropa institut – Filozofická fakulta UK v Bratislave, 1994.
- Sokolovský, Leon: *Stručné dejiny Malohontu do roku 1803* [Kishont rövid története 1803-ig]. Martin, 1997, Gradus.

Tanulmányok

- Badurík, Jozef: Slovensko v zápase Ferdinanda I. o uhorskú korunu [Szlovákia I. Ferdinándnak a magyar koronáért vívott harcában]. In *Slovensko a Habsburská monarchia v 16-17. storočí...* [Szlovákia és a Habsburg Monarchia a 16-17. században...], 25-35.

- Blaškovič, Jozef: Nové Zámky pod osmanko-tureckou nadvládou (1663-1685) [Érsekújvár az oszmán-török uralom alatt (1663-1685)]. In *Castrum Novum*, 1990, 17-22.
- Blaškovič, Jozef: Horné Ponitrie v čase osmanko-tureckej nadvlády [A Felső-Nyitra vidéke az oszmán török uralom idején]. In *Horná Nitra*, 1990, 106-151.
- Blaškovič, Jozef: Nové Zámky pod osmanko-tureckou nadvládou (1663-1685) 3. časť [Érsekújvár az oszmán-török uralom alatt (1663-1685) 3. rész]. In *Castrum Novum*, 1991, 22-159.
- Blaškovič, Jozef és Koptan, Vojtech: Türkische Briefe un Urkunden zur geschichte des Eyalet Nové Zámky. 4.-5.časť. In *Asian and African Studies* 1989 (1990), 143-157, 1992, 2, 154-169.
- Brtán, Rudo: Epigramy o Martinovičovom sprisahaní v Uhorsku [Epigrammák a Martinovics-összeesküvésről Magyarországon]. In *H*, 1997, 1, 108-113.
- Čaplovič, Dušan: Pavol Jozef Šafárik a slovenská archeológia o Veľkej Morave [Pavol Jozef Šafárik és a szlovák régészet a Nagymorva Birodalomról]. In *Slovak Review*, 1996, 1, 54-65.
- Dangl, Vojtech: K niektorým vojenskostrategickým otázkam postavenia Slovenska v čase tridsaťročnej vojny [Szlovákia helyzetének néhány katonastratégiai kérdéséhez a harmincéves háború idején]. In *Vojenská história*, 1998, 2, 3-18.
- Ferenčuhová, Bohumila: Myšlienky francúzskej revolúcie a slovenské národnocitné hnutie [A francia forradalom gondolatai és a szlovák nemzeti emancipációs mozgalom]. In *H*, 1990, 807-818.
- Gombos, Ján: Slovenskí osadníci na Dolnej zemi (Znovuosídlenie Komlóša Slováckmi) [Szlovák telepések az Alföldön. (Tótkomlós újraterelítése szlovákokkal)]. In *Slováci v zahraničí*, 1990, 47-62.
- Horváth, Pavel: Vývoj národnostného zlozenia a národných ideológií v Uhorsku v 18. storočí (do roku 1790) [A nemzetiségi összetétel és a nemzeti ideológiák fejlődése Magyarországon a 18. században (1790-ig)]. In *H*, 1993, 4, 443-451.
- Horváth, Pavel: Zbytočný pokus o revíziu autorstva slovenských národných obrán z rokov 1821-1834 [Az 1821 és 1834 közötti időszak szlovák nemzeti apológia irodalmi szerzőség revíziójának fölösleges kísérlete]. In *H*, 1990, 56-93.
- Huťko, Ján: Úsilie .udovíta Štúra o sociálnu prestavbu slovenskej spoločnosti na stránkach Slovenských národných novín [..udovít Štúr erőfeszítései a szlovák társadalom szociális átalakítására a Slovenski narodné noviny hasábjain]. In *H*, 1990, 500-517.
- Kazimír, Štefan: Menová politika Gabriela Bethlena a jej vplyv na menový vývoj na Slovensku (1620-1625) [Bethlen Gábor pénzpolitikája és ennek hatása a pénzügy fejlődésére Szlovákiában (1620-1625)]. In *Slovenská numizmatika*, 1992, 25-33.
- Kónya, Peter: Prešov v protihabsburgovských povstaniach koncom 17. a začiatkom 18. storočia [Eperjes a Habsburg-ellenes felkelésekben a 17. század végén, a 18. század elején]. In *H*, 1992, 2, 171-184.
- Kónya, Peter: Protihabsburské povstania na východnom Slovensku ako prejav

- odporu proti habsburskému absolutizmu [Habsburg-ellenes felkelések Kelet-Szlovákiában, mint a Habsburg elnyomással szembeni ellenállás megnyilvánulása]. In *Slovensko a Habsburká monarchia v 16. a 17. storočí...* [Szlovákia és a Habsburg Monarchia a 16-17. században], 16-24.
- Kopčan, Vojtech: Die Anfänge der osmanischen Macht in der Slowakei. In *Asian and african Studies*, 1990 (1991), 113-128.
- Kopčan, Vojtech. Die ersten osmanischen Feldzüge Sultan Süleyman I. nach Mitteleuropa. In *Slovensko a Habsburmonarchia v 16. 17. storočí...*, 16-24.
- Kopčan, Vojtech: Osmanská výprava na Slovensko v rokoch 1663-1664 [Az oszmán hadjárat Szlovákiában 1663-1664-ben]. In *H^o*, 1992, 3, 297-314.
- Kowalská, Eva: Kláštor františkánov na Slovensku a národnostný problém v 17. a 18. storočí [A ferencesek kolostorai Szlovákiában és a nemzetiségi probléma a 17-18.században]. In *Slovenský národopis*, 1993, 3, 304-312.
- Kowalská, Eva: Fenomén osvietenstva v ranej fáze národného hnutia Slovákov [A felvilágosodás a szlovákok nemzeti mozgalmának korai időszakában]. In *Slovenské štúdie*, 1993, 1-2, 42-50.
- Kowalská, Eva: Kráľovská akadémia v Bratislave na prelome 18. a 19. storočia [A királyi akadémia Pozsonyban a 18. és 19. század fordulóján]. In *Kapitoly z vedeckého života v Bratislave* [Fejezetek Pozsony tudományos életéből]. Bratislava, 1991, Veda, 27-38.
- Mannová, Elena: Spolky a ich miesto v živote spoločnosti na Slovensku v 19. storočí [A társaságok és helyük a társadalom életében Szlovákiában a 19. században]. In *H^o*, 1990, 15-27.
- Marešková, Marie: Formování městské kultury ve východoslovenských svobodných kráľovských mestech [A városi kultúra alakulása a kelet-szlovák szabad királyi városokban]. In *H^o*, 1991, 3, 280-293.
- Marešková, Marie: Politická autonómie a vnútorná samospráva východoslovenských svobodných kráľovských mest v 17. storočí [A kelet-szlovák szabad királyi városok politikai autonómiája és belső önkormányzata a 17. században]. In *H^o*, 1993, 5-6, 543-55.
- Mésáros, Július: Štefan Séšeni v pohľade jeho slovenských rovesníkov [Széchenyi István szlovák kortársainak szemszögéből]. In *H^o*, 1992, 2, 326-334.
- Mésáros, Július: Historická analýza genézy národnostnej otázky v Uhorsku [A nemzetiségi kérdés genezisének történeti elemzése Magyarországon]. In *Aktuálne otázky histórie. 2. Zborník prednášok*. Banská Bystrica, 1993, Metodické centrum, 42-51.
- Mrva, Ivan: Habsburgovci a protihabsburské povstania na Slovensku [A Habsburgok és a Habsburg-ellenes felkelések Szlovákiában]. In *Slovensko a Habsburká monarchia v 16.-17. stor...*, 36-49.
- Mrva, Ivan: Hlavné príčiny povstania Františka II. Rákociho roku 1703 [II. Rákóczi Ferenc felkelésének fő okai 1703-ban]. In *H^o*, 1994, 4, 640-660.
- Mrva, Ivan: Vypuknutie povstania Františka II. Rákociho a jeho priebeh na Slovensku roku 1703 [II. Rákóczi Ferenc felkelésének kitörése és lefolyása Szlovákiában 1703-ban]. In *H^o*, 1995, 1, 16-46.

- Šimonovič, Jozef: Ohlasy Francúzskej revolúcie na východnom Slovensku [A francia forradalom viszhangja Kelet-Szlovákiában]. In *Historica Carpatica*, 1991, 113-119.
- Špiesz, Anton: Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681-1781 [A rekatolizáció Szlovákiában a városokban 1681-1781-ben]. In *H^o*, 1991, 6, 588-61..
- Spira, György: Sčfeni a národnostná otázka v Uhorsku v 19. storočí [Széchenyi és a nemzetiségi kérdés Magyarországon a 19. században]. In *H^o*, 1992, 2, 185-197.
- Tibenský, Ján: Funkcia cyrilometodskej a veľkomoravskej tradície v ideológii slovenskej národnosti [A cirill-metódi és a nagyomorva hagyomány a szlovák nemzetiségi ideológiában] In *H^o*, 1992. no. 5. 579-594
- Tibenský, Ján: Historické pozadie pokusu o vytvorenie celouhorského vedeckého centra na východnom Slovensku v prvej polovici 18. storočia [Az összmagyar tudományos központ kelet-szlovákiai létrehozásának történelmi háttere a 18. század első felében]. In *Biografické štúdie*, 1991, 9-29.
- Tibenský, Ján: Prvé snahy a pokusy o organizovanie vedeckého života v Bratislave [A tudományos élet szervezésének első törekvései és kísérletei Pozsonyban]. In *Kapitoly z vedeckého života v Bratislave* [Fejezetek Pozsony tudományos életéből]. Bratislava, 1991, Veda, 9-26.
- Tóth István György: Latinčina ako hovorová reč v Uhorsku v 17. a 18. storočí so zreteľom na Slovensko [A latin mint a beszéd nyelve Magyarországon a 17-18. században, tekintettel Szlovákiára]. In *H^o*, 1996, 1, 102-113.
- Varsik, Branislav: Vznik a vývin slovenských kalvínov na východnom Slovensku [A szlovák kálvinisták megalakulása és fejlődése Kelet-Szlovákiában]. In *H^o*, 1991, 2, 129-148.
- Zubacká, Ida: K procesu formovania demokratickej základne slovenského národného hnutia v 40-tych rokoch 19. storočia [A szlovák nemzeti mozgalom demokratikus alapja formálódásának folyamatához]. In *Studia Historica Nitriensia*, 1993, 1, 125-147.
- Ilák, Ján: Úteky poddaných z Malohontu vo svetle súpisu z roku 1719 [Jobbágyszökések Kishontból az 1719-es összeírás tükrében]. In *Slováci v zahraničí* [Hátáron túli szlovákok], 1994, 144-166.
- Udel, Juraj: Náboženská štruktúra obyvateľstva slobodných kráľovských miest na Slovensku v druhej polovici 18. storočia [A lakosság vallási struktúrája a szabad királyi városokban Szlovákiában a 18. század második felében]. In *Geografický časopis*, 1991, 3, 215-230.
- Udel, Juraj: Národnostná štruktúra obyvateľstva na južnom Slovensku v prvej polovici 18. storočia [Dél-Szlovákia lakosságának nemzetiségi struktúrája a 18. század első felében]. In *Geografický časopis*, 1992, 2, 140-148.
- 1848-tól 1918-ig
- Összefoglaló munkák, monográfiák, tanulmánykötetek
- Björnsjon, Björnstjerne: "es a chvãta veLnej jari života [Tisztelet és dícséret az élet örök tavaszának]. Bratislava, 1998, Print-Servis.

- Bystrický, Valerián (szerk.): *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisa* [Kísérlet Jozef Tiso politikai és személyi profiljának megrajzolására]. Bratislava, 1992, Historický ústav SAV.
- Bystrický, Valerián (szerk.): *Slovensko v politickom systéme "eskoslovenska* [Szlovákia Csehszlovákia politikai rendszerében]. Bratislava, 1992, Slovenská národná rada – Historický ústav SAV [Szlovák Nemzeti Tanács – a SZTA Történeti Intézete].
- Gabriel, Viktor: *Legenda rokov meruôsmych* [Az 1848-1849-es évek legendája]. Bratislava, 1998, SURSUM.
- Gabriel, Viktor: *1848-1849 legendája a szlovák történetírásban*. Pozsony, 1999, Kalligram.
- Holec, Roman: *Tragédia v "ernovej a slovenská spoločnosť* [A csernová-i tragédia és a szlovák társadalom]. Martin, 1997.
- Huňko, Ján: *Slovenská jar* [A szlovák tavasz]. Bratislava, 1994, Mladé letá.
- Kamenský, Miroslav: *Banskobystrický biskup a prvý predseda Matice slovenskej Dr. Štefan Moyzes (1797-1869)* [A beszercebányai püspök és a Matica slovenská első elnöke, Dr. Štefan Moyzes]. Banská Bystrica, 1990, Banskobystrický biskupský úrad [Beszercebányai püspöki hivatal]
- Kováč, Dušan: *Slovensko v Rakúsko-Uhorsku* [Szlovákia az Osztrák-Magyar Monarchiában]. Bratislava, 1995, Mladé letá.
- Lipták, Ľubomír (szerk.): *Politické strany na Slovensku 1860-1989* [A politikai pártok Szlovákiában 1860-1989]. Bratislava, 1992, Archa.
- Matula, Vladimír: *Listy "udovíta Štúra* [..udovít Štúr levelei]. Bratislava, 1999, Národné literárne centrum [Nemzeti Irodalmi Központ].
- Mihoková, Mária: *Slovník košických osobností 1848-1918* [Kassai személyiségek szótára 1848-1918]. Košice, 1995, Štátna vedecká knižnica [Állami Tudományos Könyvtár].
- Milan Hodža: *Federácia v strednej Európe a iné štúdie* [A Közép-Európai Föderáció és más tanulmányok]. Bratislava, 1997, Kalligram.
- Milan Hodža: *Štátnik a politik* [Milan Hodža. Az államfő és a politikus]. Bratislava, 1994, VEDA.
- Muži deklarácie* [A deklaráció személyiségei]. Martin, 1991, Osveta.
- Pichler, Tibor: *Národovci a občania* [A nemzeti hazafiak és a polgárok]. Bratislava, 1998, Veda.
- Podrimavský, Milan és mások: *Dejiny Slovenska III* [Szlovákia története III]. Bratislava, 1992, Veda.
- Podrimavský, Milan és Kováč, Dušan (szerk.): *Slovensko na začiatku 20. storočia (Spoločnosť, štát a národ v úradniciach doby)* [Szlovákia a 20. század elején (Társadalom, állam és nemzet a korszak koordinátáin)]. Bratislava, 1999, Historický ústav SAV.
- Scotus, Viator: *Národnostná otázka v Uhorsku* [A nemzetiségi kérdés Magyarországon]. Bratislava, *Stála konferencia slovenskej inteligencie Slovakia plus* [A szlovák értelmiség állandó konferenciája, Slovakia plus]. 1994.

- Síkora, Stanislav és mások: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku* [Fejezetek a szociáldemokrácia történetéből Szlovákiában]. Bratislava, 1996, T.R.I. Médium.
- Štúr, ...udovít: *Slovanstvo a svet budúcnosti* [A szlávság és a jövő világa]. Bratislava, 1993, Slovenský inštitút medzinárodných vzťahov [Nemzetközi Kapcsolatok Szlovák Intézete].

Tanulmányok:

- Alberty, Július: Úvahy nad medzinárodným obrazom dejín Slovákov a ich zápasu o historiĽnosť a identitu v 19. storočí [Mérlegelések a szlovákok történetének nemzetközi képéről és harcukról a történetiségért és identitásért a 19. században]. In *Aktuálne otázky histórie. 2. Zborník prednášok*. [A történelem aktuális kérdései 2. Előadásgyűjtemény] Banská Bystrica, 1993, Metodické centrum, 93-103.
- Bartlová, Alena: Aktivita slovenskej spoločnosti v období prvej svetovej vojny ako súčasť prípravy na politický život na pôde SR [A szlovák társadalom aktivitása az első világháború idején, mint a Csehszlovák Köztársaságban való politikai életének előkészületi része]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...* [Szlovákia a 20. század elején], 342-353.
- Dangl, Vojtech: K otázke vzťahu slovenskej spoločnosti k armáde na prelome 19. a 20. storočia [A szlovák társadalom viszonyáról a hadsereghez a 19. és 20. század fordulóján]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 127-137.
- Dangl, Vojtech: Rakúsko-Uhorská armáda a slovenská spoločnosť v predvečer prvej svetovej vojny [Az osztrák-magyar hadsereg és a szlovák társadalom az első világháború előestéjén]. In *Slovensko v politickom systéme eskoslovenska...* [Szlovákia Csehszlovákia politikai rendszerében], 36-41.
- Dangl, Vojtech: Postoj Milana Hodu k niektorým vojensko-politickým otázkam pred prvou svetovou vojnou [Milan Hodu álláspontja egyes katona-politikai kérdésekben az első világháború előtt]. In *Milan Hodu štátnik a politik...*, 39-47.
- Deák, Ladislav: Slováci v maľarských štatistikách [A szlovákok a magyar statisztikákban]. In *Slovenské pohľady na vedu, umenie a literatúru* [Szlovák nézőpontok a tudományról, művészetről és irodalomról], 1993, 9, 16-25.
- Deák, Ladislav: Slováci v maľarských štatistikách [A szlovákok a magyar statisztikákban]. In *História a ...politika*. III. bratislavské sympóziium konané 12.-15. novembra 1992. Bratislava, 1993, esko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie, 93-104.
- Dudeková, Gabriela: Sociálne aspekty vojnového hospodárstva [A hadigazdaság szociális aspektusai]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...* [Szlovákia a 20. század elején], 415-436.
- Eliáš, Michal: Zápas o oľivotvorenie Matice slovenskej (1875-1919) [Harc a Matica slovenská újraélesztéséért (1875-1919)]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 223-233.

- Ferenčuhová, Bohumila: Francúzski slavisti a Československý zahraničný odboj v priebehu prvej svetovej vojny [A francia szlavisták és a csehszlovák külföldi ellenállás az első világháború idején]. In *Slovenské štúdie*, 1992, 1, 48-71.
- Ferenčuhová, Bohumila: Národnostná otázka v Uhorsku v správach francúzskeho konzulátu v Budapešti (1875-1919) [A nemzetiségi kérdés Magyarországon a budapesti francia konzulátus jelentéseiben]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 168-180.
- Ferenčuhová, Bohumila: Informovanosť slovenskej verejnosti o zahraničnom odboji [A szlovák közvélemény informáltsága a külföldi ellenállásról]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 404-415.
- Haraksim, Ľudovít: Zakladatelia marxizmu o malých slovenských národoch Podunajskej monarchie v revolučných rokoch 1848-1849 [A marxizmus alapítói a Duna-menti Monarchia kis szláv nemzeteiről az 1848-49-es forradalmi években]. In *H*, 1999, 1, 33-43.
- Holec, Roman: Hlásenie švajčiarskych diplomatov ako prameň k slovenským dejinám v období 1848-1918 [A svájci diplomaták jelentése mint forrás a szlovák történelemhez az 1848 és 1918 közötti korszakban]. In *Slovenská archivistika*, 1992, 2, 89-99.
- Holec, Roman: Hospodárska politika Uhorska z pohľadu slovenských ekonomických záujmov [Magyarország gazdaságpolitikája a szlovák gazdasági érdekek szempontjából]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 66-80.
- Holec, Roman: Slovenské banky a úverné druĽstvá [A szlovák bankok és hitelszövetkezetek]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 436-455.
- Holec, Roman: Ekonomika a modernizácia na príklade Slovenska [A gazdaság és a modernizáció Szlovákia példáján]. In *H*, 1997, 1, 91-99.
- Hrabovcová, Emília: Slovenskí národne uvedomelí rímskokatolíckí kĽazi v zrkadle rakúsko-uhorskej diplomacie [A nemzetileg öntudatos szlovák római katolikus papok az osztrák-magyar diplomácia tükrében]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 180-201.
- Hronský, Marián: Pohyb východného frontu (august 1914-máj 1915) a jeho dosah a ohlas na Slovensku [A keleti front mozgása 1914 augusztusa és 1915 májusa között, és ennek hatása és visszhangja Szlovákiában]. In *Vojenská História*, 1997, 1, 23-32.
- Hronský, Marián: Slováci na frontoch prvej svetovej vojny [A szlovákok az első világháború frontjain]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 278-291.
- Hronský, Marián: Rokovania dr. Milana HodĽu koncom novembra a zaĽiatkom decembra 1918 v Budapešti a postoj praĽského centra [Dr. Milan HodĽa tárgyalásai 1918 november végén és december elején Budapesten és a prágai központ álláspontja]. In *Milan HodĽa štátnik a politik...* [Milan HodĽa államférfi és politikus], 57-61.
- Hronský, Marián: Robotnícke hnutie na Slovensku do roku 1918 [A munkásmozgalom Szlovákiában 1918-ig]. In *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku...* [Fejezetek a szociáldemokrácia történetéből Szlovákiában], 23-69.

- Huško, Ján: Ťiadosti slovenského národa ako reakcia na neriešenie slovenskej otázky v marcových zákonoch roku 1848 [A szlovák nemzet követeléseit mint reakció a szlovák kérdés megoldatlanságára az 1848-as márciusi törvényekben]. In *H^o*, 1994, 4, 672-680.
- Jakešová, Elena: Dôsledky vysťahovalectva pre slovenskú spoločnosť (1880-1918) [A kivándorlás következményei a szlovák társadalomra (1880-1918)]. In *Historické štúdie*, 1994, 135-143.
- Jelinek, Yeshayahu A.: Ťidia na Slovensku v 19. storočí [A zsidók Szlovákiában a 19. században]. In *Slovenský národopis*, 1993, 3, 271-296.
- Juríček, Ján: Štefan Osuský v Ľeoslovenskom zahraničnom odboji [Štefan Osuský a csehszlovák külföldi ellenállásban]. In *H^o*, 1990, 321-330.
- Kodajová, Daniela: Slovenské národné hnutie a náboženská otázka na prelome 19. a 20. storočia... [A szlovák nemzeti kérdés és a vallási kérdés a 19. és a 20. század fordulóján...] In *Slovensko na zaĽiatku 20. storočia*, 205-216.
- Komora, Pavol: Milénárne oslavy v Uhorsku roku 1896 a ich vnímanie v slovenskom prostredí [Az 1896-os millenáris ünnepség Magyarországon és ennek fogadtatása szlovák környezetben]. In *H^o*, 1996, 1, 3-16.
- KováĽ, Dušan: Nacionalizmus 19. a 20. storočia [A 19. és 20. század nacionalizmusa]. In *H^o*, 1997, 1, 77-84.
- KováĽ, Dušan: Zahraničnopolitické koncepcie a alternatívy riešenia slovenskej otázky na prelome storočí [A szlovák kérdés megoldásának alternatívái és a külpolitikai koncepciók a századfordulón]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storočia...*, 17-25.
- KováĽ, Dušan: Prvá svetová vojna v slovenských dejinách a v slovenskej historiografii... [Az első világháború a szlovák történelemben és a szlovák történetírásban] In: Slovensko na zaĽiatku 20. storočia... 269-278
- KováĽ, Dušan: Milan HodĽa-od Belvederského kruhu k myšlienkam federácie v II. svetovej vojne [Milan HodĽa – a Belvederi Körtől a föderáció gondolatáig a második világháború idején]. In *Milan HodĽa štátnik a politik...*, 33-38.
- KováĽ, Dušan: Politická dráha Andreja Hlinku do roku 1918 [Andreja Hlinku politikai útja 1918-ig.]. In *Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách...* [Andrej Hlinka és helye a szlovák történelemben], 42-56.
- KrajĽoviĽ, Milan: Slováci v emancipačnom pohybe nemaĽ arských národov [A szlovákok a nem magyar nemzetek emancipációs mozgásában]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storočia...*, 48-66.
- KrajĽoviĽ, Milan: Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1914-1918. Podnety z nového výskumu [A szlovák-kérdés nemzetközi összefüggései 1914-1918. Gondolatok egy új kutatásból]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storočia...*, 291-316.
- Letz, Robert: Vývin slovenského povedomia Jozefa Tisu pred rokom 1918 [Jozef Tiso szlovák tudatának fejlődése 1918 előtt]. In *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu...*, 44-61.
- Lipták, ..ubomír: Slobodní murári na Slovensku v období dualizmu [A szabadkőművesek Szlovákiában a dualizmus korában]. In *H^o*, 1991, 28-48.
- Lipták, ..ubomír: Slovenská otázka na prelome 19. a 20. storočia [A szlovák-kérdés a 19. és 20. század fordulóján]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storočia...*, 11-17.

- Lipták, ..ubomír: Modernizácia Slovenska: národ, štát, spoločnosť [Szlóvakia modernizációja: nemzet, állam, társadalom]. In *H^o*, 1997, 1, 71-76.
- Magdolénová, Anna: Emanuel Lehotský-zakladateľ slovenskej sociálnodemokratickej strany Uhorska [Emanuel Lehotský – a magyarországi szlovák szociáldemokrata párt alapítója]. In *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku...*, 70-82.
- Macho, Peter: Konceptia historicko-politickej individuality Slovenska v kontexte štátoprávnych hnutí národov habsburskej monarchie v 60. rokoch 19. storočia [Szlóvakia történeti-politikai individualitásának koncepciója a Habsburg Monarchia nemzeti államjogi mozgalmainak kontextusában a 19. század hatvanas éveiben]. In *Historické štúdie*, 1994, 23-48.
- Malá, ..ubica: Politické snahy dr. Vavra Šrobára v slovenskom národnoslobodzovacom hnutí (1914-1918) [Dr. Vavro Šrobár politikai törekvései a szlovák nemzeti felszabadító mozgalomban (1914-1918)]. In *Spravodajca Západoslovenského múzea 1989*, 5-33.
- Mannová, Elena: Meštianstvo na Slovensku v 19. a 20. storočí ako predmet historického výskumu [A polgárság Szlovákiában a 19. és 20. században mint a történelmi kutatás tárgya]. In *H^o*, 1997, 1, 85-90.
- Mannová, Elena: Zmeny vo vedomí slovenskej spoločnosti za prvej svetovej vojny [Változások a szlovák társadalom tudatában az első világháborúban]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 353-364.
- Mésáros, Július: Mañ arizácia a asimilácia [Magyarosítás és asszimiláció]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 36-48.
- Michalička, Vladimír: K dejinám elementárneho školstva na Orave v 19. storočí [Az elemi iskola történetéhez Árvában a 19. században.]. In *Pedagogická revue*, 1996, 1-2, 60-74.
- Pekník, Miroslav: Slovenská politika na začiatku prvej svetovej vojny [A szlovák politika az első világháború elején]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 316-334.
- Pekník, Miroslav: Milan Hodža a slovenská politika v predvojnových mesiacoch roku 1914 [Milan Hodža és a szlovák politika a háború előtti hónapokban 1914-ben]. In *Milan Hodža štátnik a politik...*, 48-56.
- Písch, Mikuláš. Postoj slovenskej sociálnej demokracie k balkanským premenám [A szlovák szociáldemokrácia álláspontja a balkáni változásokról]. In *H^o*, 1994, 2, 203-214.
- Písch, Mikuláš: Zahraničnopolitické reflexie slovenského národného hnutia na prahu svetovej vojny [A szlovák nemzeti mozgalom külpolitikai reflexiói a világháború küszöbén]. In *H^o*, 1994, 1, 44-55.
- Podrimavský, Milan: Obraz národnej emancipácie v období 1848-1918 [A nemzeti emancipáció képe 1848 és 1918 között]. In *H^o*, 1991, 4-5, 435-442.
- Podrimavský, Milan: Štátoprávne aspekty slovenskej politiky (1861-1914) [A szlovák politika államjogi aspektusai (1861-1914)]. In *Aktuálne otázky slovenskej historiografie. 2. Zborník prednášok* [A szlovák történetírás aktuális kérdései 2. Előadások gyűjteménye]. Banská Bystrica, 1993, Metodické centrum, 21-29.
- Podrimavský, Milan: Slovensko a uhorský štát na prelome 19. a 20. storočia [Szlóvakia és a magyar állam a 19. és 20. század fordulóján]. In *Slovensko na začiatku 20. storočia...*, 25-36.

- Podrimavský, Milan: Slovenská politika v Uhorsku [A szlovák politika Magyarországon]. In *Slovensko v politickom systéme ěskoslovenska...* [Szlovákia Csehszlovákia politikai rendszerében], 29-35.
- Potemra, Michal: Publicistická verejná ěinnosť Jozefa Tisu pred rokom 1918 [Jozef Tiso publicisztikai köztevékenysége 1918 előtt]. In *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu...*, 33-43.
- Rychlík, Jan: Rakúsko-uherská koncepcie ě čení národnostní otázky a ěsko-slovenské vztahy v 19. století [A nemzetiségi kérdés megoldásának osztrák-magyar koncepciója és a cseh-szlovák viszony a 19. században]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...* [Szlovákia a 20. század elején...], 137-152.
- Šalamon, Pavol: Demografický vývoj Košíc. 1. Ľasť 1848-1870. 2. Ľasť. 1870-1918 [Kassa demográfiai fejlődése 1. rész. 1848-1870. 2. rész 1870-1918]. In *Slovenská archivistika*, 1991, 1, 56-77 és 2, 44-61.
- Škvarna, Dušan: Slovenské štátoprávne predstavy a pokusy [Szlovák államjogi elképzelések és kísérletek]. In *HĽ*, 1990, 470-499.
- Štilla, Miloš: Rakúsko-maľarské vyrovnanie roku 1867 a jeho dôsledky na riešenie národnostnej otázky Slovákov [Az osztrák-magyar kiegyezés 1867-ben és következményei a szlovákok nemzetiségi kérdésének megoldására]. In *Aktuálne otázky histórie. Zborník prednášok* [A történelem aktuális kérdései. Előadások gyűjteménye]. Banská Bystrica, 1992, Metodické centrum, 21-33.
- Tajták, Ladislav: K otázkam hodnotenia dejín robotníckeho hnutia a sociáldemokratického hnutia v našej historiografii [A szociáldemokrata mozgalom és a munkásmozgalom történetének értékeléséhez a történetírásunkban]. In *HĽ*, 1991, 4-5, 476-481.
- Tajták, Ladislav: Aktivita provládnej orientácie v slovenskom prostredí v kontexte slovenských emancipačných úsilí [A kormánypárti aktivitások szlovák környezetben a szlovák emancipációs törekvések kontextusában]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 117-127.
- Tajták, Ladislav: Regionálne osobitosti slovenskej spoločnosti za prvej svetovej vojny (1914-1918) [A szlovák társadalom regionális sajátosságai az első világháború idején (1914-1918)]. In *Slovensko na zaĽiatku 20. storoĽia...*, 364-382.
- Valach, Július: Prenasledovanie kultúrneho a politického Ľivota Slovákov v Zvolenskej Ľupe koncom 19. a zaĽiatkom 20. storoĽia (1891-1914) [A szlovákok kulturális és politikai életének üldözése Zólyom megyében a 19. század végén és a 20. század elején (1891-1918)]. In *Slovenská archivistika*, 1998, 82-105.
- Ľudel, Juraj: Administratívne Ľelenenie územia Slovenska za dualizmu (1867-1918) [Szlovákia területének közigazgatási beosztása a dualizmus korában (1867-1918)]. In *Slovenská archivistika*, 1993, 2, 70-81.
- Ľudel, Juraj: Národnostná štruktúra obyvateľstva Slovenska roku 1880 [Szlovákia lakosságának struktúrája 1880-ban]. In *Geografický Ľasopis*, 1993, 1, 3-17.

1918-tól 1948-ig

Összefoglalások, monográfiák, tanulmánykötetek

- Bystrický, Valerián (szerk.): *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny* [Szlovákia a második világháború éveiben]. Bratislava, 1991, Slovenská národná rada- Historický ústav SAV.
- Chmel, Rudolf: *Moja maľ arská otázka* [Az én magyar-kérdésem]. Bratislava, 1996, Kalligram.
- Čierna-Lantayová, Dagmar: *Podoby Československo-maľ arského vzťahu 1938-1949* [A csehszlovák-magyar viszony formái 1938-1949]. Bratislava, 1992, Veda.
- Deák, Ladislav: *Slovensko v politike Maľ arska v rokoch 1938-1939* [Szlovákia Magyarország politikájában 1938-ban és 1939-ben]. Bratislava, 1990, Veda.
- Deák, Ladislav (szerk.): *Malá vojna (Vojenský konflikt medzi Maľ arskom a Slovenskom v marci 1939)* [A kisháború. (A Magyarország és Szlovákia közötti katonai konfliktus 1939 márciusában)]. 1993, Slovak Academia Press pre Historický ústav SAV.
- Deák, Ladislav (szerk.): *Viedenská arbitráž (2. november 1938)* [A bécsi döntés (1938. november 2.)]. Bratislava, 1993, Slovak Academic Press.
- Haraksim, ...udovít (szerk.): *Národnosti na Slovensku* [A nemzetiségek Szlovákiában]. Bratislava, 1993, Veda.
- História ... a politika* [Történelem... és politika]. III. bratislavské sympóziu konané 12-15 novembra 1992 [A III. pozsonyi szimpóziu 1992. november 12-e és 15-e között.]. Bratislava, 1993, Česko-slovenský výbor Európskej kultúrnej nadácie [Az európai kulturális alapítvány cseh-szlovák bizottsága].
- Korček, Ján (szerk.): *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948* [Szlovákia katonai története 1918 és 1948 között]. Trenčín, 1994, Veliteľstvo armády SR v Trenčíne pre vojenský historický ústav v Bratislave [A SzK hadseregének vezérkara Trencsénben a pozsonyi katonatörténeti intézetben].
- Hronský, Marián: *Boj o Slovensko a Trianon 1918-1920* [Harc Szlovákiáért és Trianon 1918-1920]. Bratislava, 1998, Národné literárne centrum [Nemzeti Irodalmi Központ].
- Lettrich, Jozef: *Dejiny novodobého Slovenska (History of Modern Slovakia)* [Az újkori Szlovákia története]. Bratislava, 1993, Archa.
- Letz, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945-1948. Na ceste ku komunistickej totalite* [Szlovákia 1945 és 1948 között. Úton a kommunista totalitás felé.]. Bratislava, 1994, Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie [A szlovák keresztény értelmiség központja].
- Marsina, Richard (szerk.): *Historik Daniel Rapant – život a dielo (1897-1988.)* [Daniel Rapant története – Élete és művei (1897-1988)]. Martin, 1998, Matica slovenská.
- Národy, národnosti, etnické skupiny v demokratickej spoločnosti* [Nemzetek, nemzetiségek, etnikai csoportok a demokratikus társadalomban]. Bratislava-Praha, 1991, Filozofický ústav SAV-Filozofický ústav ...AV.

- Rychlík, Jan és Bielik, Miroslav: *R. W. Seton-Watson and his Relations With the Czech and Slovaks*. Martin, 1995, Matica slovenská.
- Slováci v Maďarsku* [Szlovákok Magyarországon]. Martin, 1994, Matica slovenská.
- Stredná a juhovýchodná Európa v politike veľmoci. (Sondy do vývoja II.)* [Közép- és Délkelet-Európa a nagyhatalmak politikájában (A fejlődés szondázása II.)] Bratislava, 1994, Historický ústav.
- Tóth, Dezider (szerk.): *Tragédia slovenských ňidov* [A szlovák zsidók tragédiája]. Banská Bystrica, 1992. DATEI pre ministerstvo kultúry SSR a Múzeum SNP v Banskej Bystrici.
- Zelenák, Peter (szerk.): *Slovensko-maďarské vzťahy v 20. storočí* [A szlovák-magyar viszony a 20. században]. Bratislava, 1992, Historický ústav SAV vo vydavateľstve Slovak Academic Press.

Tanulmányok

- Anger, Jan: Národnostná štruktúra dôstojníckeho zboru Česko-slovenskej armády v rokoch 1918-1938 [A cseh-szlovák hadsereg tisztikarának nemzetiségi struktúrája 1918 és 1938 között]. In *H*, 1993, 5-6, 622-638.
- Bartlová, Alena: Regionalizmus na Slovensku [A regionalizmus Szlovákiában]. In *Ekonomický časopis*, 1991, 10-11, 772-785.
- Bystrický, Jozef: Odras geopolitických a vojenskostrategických charakteristík Slovenska v prevratových plánoch Es. Ministerstva národnej obrany v Londýne [Szlovákia geopolitikai és katonai-stratégiai jellemzéseinek megjelenése a londoni csehszlovák nemzetvédelmi minisztérium fordulati terveiben]. In *Vojensko-politické a geopolitické súvislosti Slovenska v rokoch 1918-1945...* [Szlovákia katonapolitikai összefüggései 1918 és 1945 között], 118-129.
- Bystrický, Valerián: Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku 1938 [A nemzetiségi státútum és az államjogi programok Szlovákiában 1938-ban]. In *H*, 1992, 1, 52-68.
- Bystrický, Valerián: Prestavba republiky na federáciu v roku 1938 [A köztársaság föderációvá alakítása 1938-ban]. In *Slovensko v politickom systéme eskoslovenska...*, 65-71.
- Bystrický, Valerián: Milan Hodža a Česko-slovenské vzťahy koncom 30. rokov [Milán Hodža és a cseh-szlovák viszony a harmincas évek végén]. In *Milan Hodža štátnik a politik...*, 78-89.
- rierna-Lantayová, Dagmar: Sovietska politika v strednej a juhovýchodnej Európe pohľadom Československej diplomacie (1944-1949) [A szovjet politika Közép- és Délkelet-Európában a csehszlovák diplomácia szemszögéből (1944-1949)]. In *Stredná a juhovýchodná Európa v politike veľmoci...*, 6-22.
- rierna-Lantayová, Dagmar: Konceptcia Česko-slovenskej a maďarskej politiky v otázke povojnových hraníc (1944-1946) [A cseh-szlovák és a magyar politika koncepciója a háború utáni határok kérdésében (1944-1946)]. In *História a...politika. III. bratislavské sympózium...*, 114-118.
- rierna-Lantayová, Dagmar: Maďarský problém a zahraniťnopolitické koncepcie Československej vlády v Londýne (jún 1941 – január 1945) [A magyar problém-

- ma és a londoni csehszlovák kormány külpolitikai koncepciói (1941 június-1945 január]. In *Historické štúdie*, 1993, 126-135.
- ierna-Lantayová, Dagmar: The Restoration of the Slovak-Hungarian Borders. Political Considerations and International Documents. (1943-1947). In *Human affairs* 3, 1993, 1, 82-90.
- ierna-Lantayová, Dagmar: Koncepcia slovenskej politiky k otázkam hraníc s Maľ arskom (1944-1945) [A szlovák politika koncepciója a Magyarországgal való határok kérdésében (1944-1945)]. In *Slovensko na konci druhej svetovej vojny...*, 131-140.
- ierna-Lantayová, Dagmar: Political and Human Aspects of the Repatriation of Slovaks from Hungary after 1945. In *Human affairs* 2, 1992, 173-182.
- ierna-Lantayová, Dagmar: Vývoj európskych krajín sovietskeho bloku v rokoch 1947-1949 pohľadom Ěskoslovenských diplomatov [A szovjet blokk európai országainak fejlődése 1947 és 1949 között a csehszlovák diplomaták nézőpontjából]. In *H*, 1994, 3, 506-519.
- ierna-Lantayová, Dagmar: Hungarian Minority in Slovakia Between 1944 and 1948 and Responses from Abroad. In *Human Affairs* 4, 1994, 2, 170-180.
- ierna-Lantayová, Dagmar: Otázka národnostných menšín vo vzľahu medzi Ěskoslovenskom a Maľ arskom 1944-1948 [A nemzetiségi kisebbségek kérdése Csehszlovákia és Magyarország viszonyában 1944 és 1948 között]. In *Národnosti na Slovensku...*, 19-38.
- Deák, Ladislav: Slovensko a viedenská arbitráľ z 2. novembra 1938 [Szlovákia és az 1938. november 2-i Bécsi döntés]. In *Zborník Múzea Slovenského národného povstania* [A Szlovák Nemzeti Felkelés Múzeumának Gyűjteménye], 1990, 5-33.
- Deák, Ladislav: Slovensko-maľ arské vzľahy medzi dvoma vojnami [A szlovák-magyar viszony a két háború között]. In *Aktuálne otázky histórie 2*. Zborník prednášok [A történelem aktuális kérdései 2. Előadások gyűjteménye]. Banská Bystrica, 1993, Metodické centrum, 64-75.
- Deák, Ladislav: Slováci a Maľ ari [Szlovákok és magyarok]. In *Slovenské pohľady*, 1994, 11, 106-114.
- Deák, Ladislav: ZahraniĚnopolitická koncepcia Jozefa Tisu voĚi Maľ arsku roku 1938 [Jozef Tiso Magyarországgal szembeni külpolitikai koncepciója 1938-ban]. In *Pokus o politický profil Jozefa Tisu...*, 105-112.
- Deák, Ladislav: Viedenská arbitráľ a jej dôsledky pre Slovensko [A Bécsi döntés és következményei Szlovákiára nézve]. In *Viedenská arbitráľ (2. november 1938)... [A bécsi döntés (1938. november 2.)]*, 8-18.
- Deák, Ladislav: Maľ arské menšinová politika v Ěsko-Slovensku v Ěse Mníchova [A magyar kisebbségi politika Csehszlovákiában München idején]. In *Národnosti na Slovensku...* [Nemzetiségek Szlovákiában...], 59-70.
- Deák, Ladislav: Eduard Beneš a Maľ arsko v rokoch 1918-1938 [Eduard Beneš és Magyarország 1918 és 1938 között]. In *H*, 1998, 281-288.
- Fabian, Juraj. Z aktivit maľ arskej iredenty na prelome 20. a 30. rokov [A magyar iredenták aktivitása a húszas és harmincas évek fordulóján]. In *Slovensko v politickom systéme Ěskoslovenska...*, 170-173.

- Fabian, Juraj: Slovensko v strednej Európe (Slovensko-mađarské vzťahy za druhej svetovej vojny.) [Szlovákia Közép-Európában (A szlovák-magyar viszony a második világháború idején)]. In *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny...*, 63-69.
- Fabian, Juraj. K otázkam národnostných menšín [A nemzeti kisebbségek kérdéséhez]. In *Národy, národnosti, etnické skupiny v demokratickej spoločnosti...* [Nemzetek, nemzetiségek, etnikai csoportok a demokratikus társadalomban...], 178-184.
- Ferenčuhová, Bohumila: Briandov plán Európskej federálnej únie a „eskoslovensko: Vláda, paneurópske hnutie, verejná mienka [Briand terve az Európai föderális unióról és Csehszlovákia: A kormány, a páneurópai mozgalom, a közvélemény]. In *H*“, 1993, 2, 123-142.
- Haraksim, ..udovít: Historické dielo Daniela Rapanta [Daniel Rapant történeti műve]. In *H*“, 1997, 3, 377-387.
- Hronský, Marián: Priebeh prvej etapy vojenského konfliktu „ SR s Mađarskom v roku 1919 [A CsSzK és Magyarország közötti katonai konfliktus első szakaszának lefolyása 1919-ben]. In *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948...* [Szlovákia katonai történetéből 1918-1948...], 5-34.
- Hronský, Marián: Priebeh vojenského konfliktu „ SR s Mađarskom roku 1919 [A CSSZK és Magyarország közötti katonai konfliktus menete 1919-ben]. In *H*“, 1993, 5-6, 583-621.
- Hronský, Marián: Slovensko a vznik „esko-Slovenska [Szlovákia és Cseh-Szlovákia létrejötte]. In *Aktuálne otázky histórie. Zborník prednášok* [A történelem aktuális kérdései]. Banská Bystrica, 1992, Metodické centrum, 34-44.
- Jančovič, Ján: Slováci kolonisti z Dolnej zeme usadení v medzivojnovom období na južnom Slovensku [Az alföldi szlovák telepések Dél-Szlovákiába való áttelepítésük után.]. In *Slováci v zahraničí* [Szlovákok a határon túl], 1989, 101-116.
- Jurová, Anna: Riešenie cigánskej problematiky štátnymi orgánmi v rokoch 1945-1958 [A cigány problematika megoldása az állami szervek által 1945 és 1958 között]. In *Vedecké informácie*, 1, 35-52.
- Jurová, Anna: Snahy o sformulovanie štátnej politiky voči rómskym obyvateľom v povojnovom období [A roma lakossággal szembeni állami politika megformálására való törekvés a háború utáni években]. In *H*“, 1993, 4, 414-429.
- Kalavský, Michal: Postavenie národných menšín na Slovensku v rokoch 1918-1938 [A nemzeti kisebbségek helyzete Szlovákiában 1918 és 1938 között]. In *Slovenský národopis*, 1991, 143-156.
- Kamenec, Ivan: Problém židovskej národnosti v moderných slovenských dejinách [A zsidó nemzetiség problémája a modern szlovák történelemben]. In *Národy, národnosti, etnické skupiny v demokratickej spoločnosti...*, 203-208.
- Kirschbaum, Jozef M.: Postavenie Slovákov ma okupovanom území a politika slovenskej vlády [A szlovákok helyzete a megszállt területeken és a szlovák kormány politikája]. In *Slováci v Mađarsku...*, 207-217.
- Krajčovič, Milan: Slovensko v zahraničnopolitických súvislostiach 1918-1922 [Szlovákia a külpolitikai összefüggésekben 1918-1922]. In *Slovensko v politickom systéme „eskoslovenska...*, 147-156.

- Krajčovič, Milan: K politickým dejinám sankcionovania hraníc Slovenska [Szlovákia határai szankcionálásának politikai történetéhez]. In *Národnosti na Slovensku...*, 39-58.
- Krajčovičovič, Natália. Realizácia pozemkovej reformy na Slovensku v rokoch 1923-1927 [A földreform megvalósítása Szlovákiában 1923 és 1927 között]. In *H*, 1990, 787-806.
- Krč, Rudolf: Sčítanie ľudu na okupovanom území južného Slovenska v roku 1941 [Népszámlálás Dél-Szlovákia megszállt területén 1941-ben]. In *Slováci v Maľarsku...*, 218-229.
- Kučma, Ivan: Politickí predstavitelia Slovenskej republiky rád roku 1919 [Az 1919-es Szlovák Tanácsköztársaság politikai képviselői]. In *H*, 1994, 3, 534-562.
- Letz, Róbert: Miesto Slovenskej ligy na Slovensku v politickom vývoji "eskoslovenska 1918-1939 [A Szlovák Liga helye Szlovákiában Csehszlovákia politikai fejlődésében 1918 és 1939 között]. In *Slovensko v politickom systéme "eskoslovenska*, 121-128.
- Letz, Róbert: "innosť sovietskych orgánov NKVD na Slovensku v rokoch 1944 a 1945 [Az NKVD szovjet szerveinek tevékenysége Szlovákiában 1944-ben és 1945-ben]. In *Slovensko na konci druhej svetovej vojny...* [Szlovákia a 2. világháború végén], 102-113.
- Lipták, ..ubomír: Slovensko v dvadsiatom storočí [Szlovákia a 20. században]. In *Aktuálne otázky histórie. 2. Zborník prednášok*. Banská Bystrica, 1993, Metodické centrum, 104-114.
- Luther, Daniel: Spoločenské konflikty v poprevratovej Bratislave (1919-1924) [Társadalmi konfliktusok a fordulat utáni Pozsonyban (1919-1924)]. In *Slovenský národopis*, 1993, 1, 16-29.
- Mannová, Elena: Intoleranz in Vereinen, Vereine in Intoleranter Umgebung. In *Ethnokulturelle Prozesse in Groß-Städten Mitteleuropas. Adaptation im Stadtmilieu. Toleranz-Intoleranz in Großstädten Mitteleuropas*. Bratislava, 1992, Národopisný ústav SAV, 79-88.
- Mannová, Elena: Vereine im Adaptationsprozess der Immigranten. In *Ethnokulturelle Prozesse in Groß-Städten Mitteleuropas...*, 26-36.
- Mannová, Elena: Prehľad vývoja spolkového hnutia na Slovensku z aspektu formovania občianskej spoločnosti [A társasági mozgalom fejlődésének áttekintése Szlovákiában a polgári társadalom formálódásának szemszögéből]. In *Občianska spoločnosť. Problémy a perspektívy v "SFR. Civil Society. Problems and Perspectives in "SFR* [Polgári társadalom. Problémák és perspektívák a Csehszlovák Szövetségi Köztársaságban]. Bratislava, 1991, Sociologický ústav SAV, 71-79.
- Mannová, Elena: Spolky v období sociálno-politických zmien na Slovensku v roku 1938-50 (analýza spolkových stanov) [A társaságok a társadalmi-politikai változások időszakában Szlovákiában 1938 és 1950 között (a társasági státútumok elemzése)]. In *Občianska spoločnosť na prahu znovuzrodenia. Stav na Slovensku v roku 1991* [A polgári társadalom az újjászületés küszöbén. A szlovákiai állapot 1991-ben]. Bratislava, 1992, Sociologický ústav SAV, 21-30.

- Mares, A: *Obraz Slovenska vo svetle francúzskych diplomatických prameňov* [Szlovákia képe a francia diplomáciai források tükrében]. In *Slovensko v politickom systéme "eskoslovenska...*, 157-165.
- Potemra, Michal: *Politický život Slovákov na južnom Slovensku v rokoch 1938-1945* [A dél-szlovákiai szlovákok politikai élete 1938 és 1945 között]. In *Slováci v Maľarsku...*, 157-182.
- Potemra, Michal: *Sobranceký kraj za maľarskej okupácie v rokoch 1939-1944* [A szobránci terület a magyar megszállás idején 1939 és 1944 között]. In *Malá vojna...*, 79-88.
- Potemra, Michal: *Slovenské ľudové školy na južnom Slovensku v rokoch 1938-1945* [A szlovák népiskolák Dél-Szlovákiában 1938 és 1945 között]. In *Viedenská arbitráž (2. november 1938)...*, 30-42.
- Rychlík, Jan: *Memorandum R. W. Setona-Watsona o postavení maľarskej menšiny na Slovensku z roku 1928* [R. W. Seton-Watson memorandum a magyar kisebbség helyzetéről Szlovákiában 1928-ban]. In *H"*, 1993, 1, 76-78.
- Rohon, Paul: *Richard Teller Crane, prvý vyslanec USA v "SR v rokoch 1912-1921 a Slovensko* [Richard Teller Crane, az USA első nagykövete a Csehszlovák Köztársaságban 1912 és 1921 között]. In *H"*, 1994, 28-55.
- Šimunič, Pavol: *Národnostná otázka v Slovenskej armáde a Česko-slovenských zahraničných jednotkách 1939-1945* [A nemzetiségi kérdés a Szlovák Hadseregben és a cseh-szlovák emigráns egységekben 1939 és 1945 között]. In *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948...*, 86-119.
- Škvarna, Dušan: *Diskriminovaný tvorca výnimočného diela (K storofnici Daniela Rapanta)* [A rendkívüli mű diszkriminált alkotója (Daniel Rapant száz éves évfordulójához)]. In *Romboid*, 1997, 7, 19-27.
- Štefánik, Pavol: *Slovenské gymnázium v Šuranoch v rokoch 1938-1945 – odraz národnostnej politiky Budapešti na fungovaní školy* [A surányi szlovák gimnázium 1938 és 1945 között – Budapest nemzetiségi politikájának tükröződése az iskola működésén]. In *Slováci v Maľarsku...*, 267-277.
- Šutaj, Štefan: *Reslovakizácia (Zmena národnosti Ľasti obyvateľstva Slovenska po II. svetovej vojne.)* [A reszlovakizáció (Szlovákia lakossága egy részének nemzetiségi megváltozása a második világháború után)] Košice, 1991, Spoločenskovedný ústav SAV.
- Šutaj, Štefan: *Problémy slovensko-maľarských vzťahov po druhej svetovej vojne* [A szlovák-magyar viszony problémái a második világháború után]. In *Slovensko-maľarské vzťahy v 20. storočí...* [A szlovák-magyar viszony a 20. században...], 66-72.
- Švorc, Peter: *Pouhorské integračné snahy na území Slovenska na konci roku 1918* [Magyarpárti integrációs törekvések Szlovákia területén 1918 végén]. In *H"*, 1999, 1, 44-45.
- Salner, Peter: *Migration und Akkulturation im 20. Jahrhundert*. In *Ethnokulturelle Prozesse in Gros- Städten Mitteleuropas...*, 17-25.
- Slneková, Veronika: *"eskoslovensko na rokovaniach parížskej mierovej konferencie* [Csehszlovákia a párizsi békekonferencia tárgyalásain]. In: *Studia Historica Nitriensis* 1, 1993, 97-124.

- Stoličná, Rastislava: Die Judengemeinde in Bratislava. In *Ethnokulturelle Prozesse in Gros- Städten mitteleuropas...*, 100-108.
- Tilkovszky, Lóránt: Pohľad E. Bajcsy-Zsilinszkeho na Slovenský štát [Bajcsy-Zsilinszky E. a Szlovák Államról]. In *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny...* [Szlovákia a második világháború éveiben...], 53-57.
- Tóth, Dezider: Ilegálne prechody antifasistov na južnom Slovensku v rokoch 1939-1941 [Az antifaszisták illegális átjárói Dél-Szlovákiában 1939 és 1941 között]. In *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny...*, 141-151.
- Vrablic, Emil: Šľahovanie Slovákov z Maľarska do Československa v rokoch 1946-1948 [A szlovákok áttelepülése Magyarországról Csehszlovákiába 1946 és 1948 között]. In *Národnosti na Slovensku...*, 81-99.
- Vnuk, František. K otázke výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maľarskom (1946-1948) [A csehszlovák-magyar lakosságcsere kérdéséhez (1946-1948)]. In *Slováci v zahraničí*, 1994, 22-35.
- Zelenák, Peter: Vstup maľarských politických strán na politickú scénu [A magyar politikai pártok belépése a politikai színtérre]. In *Slovensko v politickom systéme Československa...*, 214-219.
- Zelenák, Peter:: Dve roviny slovensko-maľarských vzťahov [A szlovák-magyar viszony két szintje]. In *Slovensko-maľarské vzťahy v 20. storočí...*, 72-75.
- Zelenák, Peter: Slovensko-maľarské vzťahy a otázka etnického konfliktu [A szlovák-magyar viszony és az etnikai konfliktus kérdése]. In *História ...a politika. III. bratislavské sympóziu...*, 172-177.
- Zelenák, Peter: Maľarská sociálna demokracia na Slovensku [A magyar szociáldemokrácia Szlovákiában]. In *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku...* [Fejezetek a szociáldemokrácia történetéből Szlovákiában], 146-191.
- Zelová, Alena: Vnímanie histórie slovensko-maľarských vzťahov – z výsledkov z výskumnej sondy [A szlovák-magyar viszony történetének érzékelése – egy felmérés eredményeiből]. In *Slovensko-maľarské vzťahy v 20. storočí...*, 93-98.
- Zubácká, Ida: Hospodárske pomery a vývoj mestskej správy v Nitre v období prvej Československej republiky [A gazdasági viszonyok és a városi vezetés fejlődése Nyitrán az első Csehszlovák Köztársaság idején]. In *Studia historica Nitriensia, 1994, 2, 160-192.*
- ¶ udel, Juraj: Písomnosti styčných dôstojníkov na úseku Bratislava z rokov 1938-1939 [Az érintkező tisztek írásos hagyatéka a pozsonyi szakaszon 1938-1939-ből]. In *Slovenská archivistika, 1992, 2, 44-55.*
- ¶ udel, Juraj: Zmeny Československo-maľarských hraníc v dôsledku viedskej arbitráže [A cseh-szlovák-magyar határ változásai a bécsi döntés következtében]. In *Slovenská archivistika, 1991, 2, 34-43.*

(Összeállította: Kiss József)

